

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2012

Pavína Páleníková, DiS.

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

**Vliv vrstevníků na formování hodnotového žebříčku
dospívajících**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lenka Součková

Vypracovala:

Pavčina Páleníková, DiS.

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vliv vrstevníků na formování hodnotového žebříčku dospívajících“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V dne

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Lence Součkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Pavína Páleníková, DiS.

OBSAH

ÚVOD	5
1.CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ	7
1.1 TĚLESNÉ VÝVOJOVÉ ZMĚNY.....	9
1.2 PSYCHICKÉ A EMOCIONÁLNÍ ZMĚNY.....	10
1.3 SEBEUVĚDOMOVÁNÍ SI VLASTNÍHO JÁ.....	12
1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	13
2. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ HODNOTOVÝ ŽEBŘÍČEK	15
2.1 VRSTEVNÍCI	16
2.2 RODINA.....	17
2.3 ŠKOLA.....	19
2.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	20
3. SPOLEČNOST VRSTEVNÍKŮ A ADOLESCENTŮ	22
3.1 VZÁJEMNÉ VZTAHY CHLAPCŮ A DÍVEK.....	23
3.2 JEDNOTLIVEC UVNITŘ KOLEKTIVU	24
3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR	26
4. VÝZKUM	27
4.1 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	27
4.2. ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	30
4.3 SHRNTÍ VÝSLEDKŮ	43
ZÁVĚR	45
RESUMÉ	46
ANOTACE	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
PŘÍLOHA	49

ÚVOD

Dnešní doba nabízí spoustu volného času a tím pádem různé možnosti jeho využití. Někdo jej plnohodnotně využívá ať už prostřednictvím sportu, zájmových kroužků a jiných volnočasových aktivit, zatímco druhému stačí jej trávit s partou spolužáků kdekoliv v ulicích. Samozřejmě každý upřednostňuje něco jiného a zároveň je pro každého něco jiného důležité. Což se projevuje v jeho hodnotách či názorech.

V dnešním moderním světě se mládež nachází ve zcela jiné situaci, než tomu bylo u generací minulých. Pokrok ve vývoji techniky se bezesporu promítá i do jejích názorů, úsudků, myšlení či hodnot. Vezmeme-li v úvahu chování dnešní mládeže, které je zcela nepřehlédnutelné, ale přitom jej v tichosti společnost toleruje, zatím co v minulosti bylo naprosto nepřipustné dovolit si to, co dnešní dospívající považují za zcela normální.

V současnosti světem vládou média, se kterými se setkáváme na každém kroku. Především pro mladistvé jsou považována za nepostradatelná. Najít studenta, který by ve svém batohu neměl mobilní telefon, MP3 přehrávač či notebook je, dle mého názoru, nemožné. Neustálé spojení se světem prostřednictvím internetu nebo komunikace na facebooku je pro dnešní mládež nezbytné. Mezi spolužáky má šanci zapadnout jen ten, který je „in“ tudíž se není ani čemu divit, když holky nosí pouze značkové oblečení a kluci se předhánají s nejnovějším mobilem. Neboť společenské postavení rozhoduje i při výběru kamarádů.

Tato bakalářská práce bude zaměřena na již zmiňovaný hodnotový žebříček dnešních dospívajících, a zda na něj mají vliv také vrstevníci. Obsahově se práce skládá z teoretické a praktické části. Přičemž v jednotlivých kapitolách bude popsáno období dospívání a adolescence z pohledu změn, které se odehrávají, jednak uvnitř těla, a jednak navenek. Dospívání je významná životní etapa pro každého jedince, při které dochází k rozvoji osobnosti, utváření vlastního názoru a pozvolné postavení se na "vlastní nohy". V další kapitole chceme zdůraznit některé z faktorů, které se větší či menší mírou, podílejí na utváření hodnotového žebříčku.

V navazující praktické části bude použita výzkumná metoda formou dotazníkového šetření. Samotný výzkum by měl být proveden současně na Základní škole a gymnáziu v Konici a na Střední zemědělské škole v Olomouci. Což umožní porovnat systém hodnot adolescentů s ohledem na studium ve městě a na vesnici.

Vzhledem k tomu, že se jedná o školy různého zaměření, domnívám se, že by ve výsledcích mohly být rozdíly. Výsledky výzkumu budou zpracovány graficky.

Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů. Jednak proto, že mi přišlo aktuální, a jednak sama často vzpomínám na své dospívání, jelikož pro mě představuje období velkých změn. S odstupem času se dokonce domnívám, že to mnohdy rodiče nemají se svými dospívajícími dětmi vůbec jednoduché a záleží jen na nich, zda společnými silami toto vývojové stádium zvládnou.

1. CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ

Pojem adolescence pochází z latinského slova *adolescens* neboli dorůstat, dospívat, mohutnět. Přičemž časové vymezení pozdní adolescence je datováno od 15 do 20 (22) let. Adolescence je etapou velkých změn, které kladou nemalé nároky jednak na dospívajícího samotného a jednak na jeho nejbližší okolí. Dochází k proměně, kdy z malého dítěte, které se ještě „nedávno“ schovávalo za máminou sukni, se nyní stává mladá osobnost připravující se na svoji budoucnost. Výběr povolání a budoucího uplatnění je pro toto období typickým. Zatímco v minulosti šly děti ve stopách svých rodičů a předávaly si řemesla z generace na generaci, dnešní doba je zcela odlišná. Žáci se již na základní škole musí rozhodnout, na jaký studijní obor se chtějí zaměřit. Domnívám se, že mnohdy toto zásadní rozhodnutí záleží více na rodičích než na dětech, jelikož málokterý z nich už v tomto věku ví, jakou cestou by se chtěl v životě ubírat.

„Dospívání představuje specifickou životní etapu, která má svůj subjektivní i objektivní význam. Jedná se o období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu vlastní identity.“¹

Stejně tak dochází k formování postavy dospívajícího, jak po stránce fyzické, tak po stránce psychické. Utváří si svůj vlastní názor, hodnoty, postoje a připravuje se na svoji vlastní dráhu životem. Mladý člověk má právě v tomto období snahu odklonit se od rodičů, učitelů a starších osob k vrstevníkům. Neboť cítí, že jej chápou, rozumí mu a jsou pro něj osobami, bez kterých by nemohl fungovat, protože potřebuje cítit, že někam patří. Vrstevnická skupina může mít ovšem pozitivní i negativní vliv na vývoj dospívajícího.

Kon uvádí ve své knize - *Kapitoly z psychologie dospívání*: „Středoškoláci by chtěli ve svých rodičích vidět především přátele a rádce. Navzdory své touze po samostatnosti a životní zkušenosti pomoc starších potřebují. Reálné vztahy středoškoláků s rodiči jsou často zatíženy konflikty. Spěch, neochota a nechuť vyslechnout a pochopit to, co se ve složitém světě adolescenta děje, pohlédnout na problém očima syna nebo dcery, přesvědčení o neomylnosti svých životních

¹DOŇKOVÁ, O., NOVOTNÝ, J. S. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy*. Institut mezioborových studií Brno, 2009, 114 s.

zkušeností – to vytváří psychologickou bariéru mezi rodiči a jejich dorůstajícími dětmi.²

„Macek rozděluje období adolescence do následujících fází:

- **časná adolescence** – obvykle datovaná od 10 (11) let do 13 let. Projev prvních biologických a fyzických změn otvírá první „pasáž“ pro průchod z dětství do adolescence a později i do dospělosti.
- **střední adolescence** – většinou datovaná od 14 do 16 let věku. V této době se adolescenti snaží výrazně odlišovat od svého okolí, jinak se oblékají, preferují specifickou hudbu apod.
- **pozdní adolescence** – datována obvykle od 17 do 20 let (či později) je fází, která nejvíce směřuje k dospělosti.³

Dospívání začíná pohlavní zralostí, ukončením základní školy a mělo by dojít k zformování osobnosti s ucelenými názory a ekonomickou nezávislostí. Je to jakési přechodné období sloužící člověku k urovnání si vlastních cílů, postojů a životních hodnot. V jeho průběhu je jedinec plný fyzických a psychických změn, rozporuplného prožívání, emocí a ideálů. S tím vším se musí vyrovnat, aby na konci tohoto období byl připraven dobře nakládat se dvěma základními znaky dospělosti a to odpovědností a svobodou. Dotváří se identita jedince, který v ideálním případě ví kým je, zná své silné a slabé stránky a stanovil si reálné životní cíle. Do takového stavu ovšem nedojde spousta lidí za celý život.

Dnešní adolescenti se od předchozích generací bezesporu odlišují. Pro mladistvé na počátku devadesátých let se otevřely nové možnosti jako svoboda názorů, možnost kvalitního vzdělání, cestování apod., což je současnou mládeží vnímáno jako naprostá samozřejmost. Stejný význam pro ně představuje rozvoj informačních technologií, globalizace kultury, odklad rodičovství a podobně. Pro dnešní dobu je charakteristická svobodná vůle člověka a zároveň osobní a sociální nejistota. Dnešní mladiství nepřemýšlí nad realitou života, berou život takový, jaký je. Politické dění absolutně nezapadá do informací, o které by se zajímali. Namísto toho dochází ke zvýšení hodnot volného času. I když převažuje spíše pasivní forma odpočinku než aktivní. Pocity prázdnoty a samoty mohou být vyvolané častější komunikací prostřednictvím internetu a mobilních telefonů.

²KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 75 s.

³MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 35-36 s.

1.1 TĚLESNÉ VÝVOJOVÉ ZMĚNY

Dle časového vymezení adolescence spadá do etapy přechodu mezi dětstvím a dospělostí. Počátek období dospívání je spojen s plnou reprodukční zralostí a zároveň obvykle dochází k ukončení tělesného růstu. Dozrávání fyzické jde ruku v ruce společně s dozráváním psychickým, ale průběh je u každého jedince odlišný.

„Období dospívání lze rozdělit na dvě vývojové fáze. První je období pubescence, které probíhá zhruba od 11 do 15 let a na něj navazuje druhé období adolescence zhruba od 15 do 20-22 let. U některých dívek se první pohlavní znaky začínají objevovat už v osmi letech, zatímco u jiných nastupují teprve v patnácti letech. U chlapců se fyziologické rozmezí udává věkem 9-17 roků. Charakteristické je dokončení tělesného růstu a postupné dosažení plné reprodukční zralosti. Zásadně se mění sebepojetí a začínají častější a hlubší erotické vztahy. Tělesný růst je nerovnoměrný. Dolní a horní končetiny rostou na začátku období dospívání rychleji, takže dochází k určité disharmonii postavy, dítě je „samá noha a samá ruka“. Významně se již odlišuje tělesná stavba dívek a hochů (zaoblování postavy u dívek, vyznačení svaloviny u chlapců).“⁴

Dospívání je obdobím, kdy dochází k obrovským hormonálním změnám. Viditelnější změny ve vzhledu se projevují u děvčat. Vzhledem k tomu, že dívky dospívají o dva roky dříve než chlapci. Dívčí postava se zakulacuje a je plnější, zatímco chlapci dorůstají do výšky a jsou silnější. Typ postavy hraje v této době velkou roli, protože dospívající se porovnávají se svými vrstevníky, chtějí se jim podobat a v co nejmenší míře se odlišovat od ostatních. Tělo a zevnějšek má v této době pro adolescenta velký význam.

Při plnění vývojového úkolu v adolescenci se střetává celá řada vnitřních (intrapsychických) a vnějších (interpersonálních) vlivů. „Podle E. H. Eriksona (1968) probíhá ontogenetický vývoj v osmi etapách (fázích), přičemž v každé vývojové etapě vznikají nové jevy a vlastnosti, které v předcházejících vývojových etapách neexistovaly. Přejít z jedné vývojové fáze do druhé může být charakterizován pozitivním nebo negativním výsledkem při plnění vývojového úkolu. Pátým z celkových osmi stádií životního cyklu je právě adolescence. Vývojový úkol je zde

⁴LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*. Gradapublishing, spol.s r.o., dotisk 1999, 138-140 s.

chápan jako vytvoření vlastní identity. Dospívající hledá odpověď na otázky “kdo jsem já“, „jaký je smysl mého života“, „jak se na mne dívají ostatní“.⁵

„Existují čtyři potenciální stavy identity. Z nichž první je takový, kdy je člověk snadno ovlivnitelný vrstevníky, mění často svoje názory, přesvědčení a mění i svoje chování, aby bylo v souladu s normami a očekáváním skupiny, které je právě členem. Druhý z nich charakterizuje postoje, normy a přesvědčení, resp. budoucí cíle, které přebírá od autorit (rodičů, učitelů, důležitých přátel), bez potřeby ověřovat si je vlastní zkušeností. Třetí stav je spojen s pocity úzkosti a pochybnostmi a zároveň objevuje hodnoty a rozvíjí různé zájmy. A poslední stav identity spojuje svoji minulost, přítomnost a budoucnost ve smysluplný celek, posiluje svoje já a v konečné fázi je schopen sexuální intimity.“⁶

1.2 PSYCHICKÉ A EMOCIONÁLNÍ ZMĚNY

Jak už bylo řečeno, období dospívání je spojeno s řadou změn. Současně s tělesným vývojem dochází také k duševnímu dozrávání. Kdy pubertální znaky jako rozkolísanost a nevyrovnanost ustupují do pozadí, stejně tak unáhlené a nekritické názory a úsudky, a to díky získaným zkušenostem ze života a rostoucím stupněm vzdělání. Mladí lidé se začínají ztotožňovat s reálným životem a problémy, které přináší.

„Vzhledem k emocionálnímu vývoji mladistvých jsou emocionální projevy odlišné dle jednotlivých etap dospívání. Charakteristické je odeznívání náladovosti a vysoké lability. Naopak přibývání silných prožitků, menší impulzivnost a vyšší stálost. Zvláštní význam v tomto období získávají emoce a city související s erotickou sférou života, estetickými city a mravním cítěním. Dochází ke konfliktům mezi realitou všedního dne a vysněnými ideály a představami v souvislosti s výběrem střední školy, nebo ve vztahu k rodičům a dalším autoritám.“⁷

„Emoční instabilita, časté a nápadné změny nálad, zejména směrem k negativním rozladám, impulsivita jednání, nestálost a nepředvídatelnost reakcí a postojů skutečně často dospívání doprovázejí. Obtíže při koncentraci pozornosti

⁵MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 18 s.

⁶MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 20 s.

⁷MACEK P., *Adolescence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 47-48 s.

spojené s emoční nestálostí ztěžují často soustavné učení a nezřídka dochází k výkyvům ve školním prospěchu, na který je ale právě nyní kladen zvýšený důraz.“⁸

„Souhrnně lze pak zvláštnosti psychiky dospívajícího chápat jako úsilí o přizpůsobení se biologickým, psychickým a sociálním podmínkám.“⁹

„Pro období dospívání je typická nechuť projevat svoje city navenek. Často se snaží nedávat najevo, jak se cítí, zejména pokud jde o negativní pocity smutku, trapnosti, ponížení apod. Nejistota se může měnit v úzkost, dospívající mají větší sklon k prožitkům smutku, ale i znechucení, zlosti či komplexnímu negativismu vůči všemu možnému, včetně sebe sama. S celkovou nejistotou a emoční nevyrovnaností souvisí výkyvy v sebehodnocení. Nejistota a zranitelnost sebeúcty se projevuje přecitlivělostí na projevy jiných lidí, které bývají, vesměs ne zcela adekvátně, interpretovány jako urážlivé nebo nepřátelské. Chování dospělých může být méně empatické, ale často stačí, aby neměli čas, nepovažovali problém za důležitý či nevhodně žertovali a pubescent zareaguje podrážděně.“¹⁰

Dotváření poznávacích procesů nastává v období dospívání. U dospívajících se začíná projevat vysoká schopnost úmyslného a trvalejšího soustředění na určité jevy a činnosti. Zdokonaluje se paměť po kvalitativní stránce. Preferují časté rozumové spory, diskuse na obhajobu jejich názorů a přesvědčení. Prohlubují se jejich citové vlastnosti, projevují snahu o navázání milostných vztahů, touží po sblížení a opětování lásky. Postupné formování kladných morálních vlastností je podporováno stále hlubším poznáváním života a sebe samého a zároveň hledáním vlastního místa ve společenském životě.

Prohlubují se zájmy o sport, o četbu, ale především většina mladistvých poslouchá hudbu a sleduje nejnovější filmy. Zatímco v dětství dávali přednost dobrodružné tematice, nyní převládají u děvčat milostné romány a u chlapců válečná témata nebo science-fiction. Vzhledem k tomu roste slovní zásoba či složitost větné stavby. A díky logickému myšlení jde učení dospívajícím snadněji, neboť se nemusí učit danou látku z paměti, nýbrž si jednotlivé souvislosti mohou odvodit.

⁸ LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*. Gradapublishing, spol. s r.o., dotisk 1999, 143 s.

⁹ LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*. Gradapublishing, spol. s r.o., dotisk 1999, 144 s.

¹⁰VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, 341-342 s.

1.3 SEBEUVĚDOMOVÁNÍ SI VLASTNÍHO JÁ

Sebeuvědomování lze popsat jako vědomí vlastní individuální existence. První znaky sebeuvědomění se objevují okolo třetího roku věku dítěte, kdy je dítě schopno mluvit o sobě jako o objektu a nazírat na sebe. V období adolescence se sebeuvědomování prohlubuje a dospívající si začíná uvědomovat sám sebe jako nositele nejrůznějších rolí. Stává se účastníkem vlastního chování v nejrůznějších situacích, což v něm mnohdy může vyvolat zmatek nad vlastními pocity a prožitky.

„Objevení vlastního vnitřního světa je velmi důležitou, radostnou a vzrušující událostí, ovšem vyvolává také mnoho znepokojujících a dramatických prožitků. Současně s uvědomováním si své jedinečnosti, neopakovatelnosti a odlišnosti od ostatních přichází pocit osamělosti. Adolescentní já je ještě neurčité, mlhavé, difúzní, nezřídka je prožíváno jako bouřlivý neklid nebo jako vjem vnitřní prázdnoty, kterou je potřeba něčím zaplnit. Z toho roste potřeba společenskosti a současně se zvyšuje výběrovost společenského styku, potřeba třídění.“¹¹

Utváření osobnosti zahrnuje také formování vlastního já neboli vlastního stálého obrazu, který vytváří představy o sobě. Tento obraz je složitý psychologický jev, který se neskládá jen z uvědomění si svých vlastností, ale také vztahu osobnosti k sobě samému. Hodnocení vlastního vzhledu je v tomto období velmi důležité. Jestliže je dospívající nespokojen se svým zevnějškem, může znejistit, pochybovat nad svým vzhledem a tím pádem se trápí. Takovéto zpočátku zdánlivě malé problémy ovšem časem mohou vyrůst ve velký problém. Zejména u dívek se to může projevit v patologickém odmítání potravy nebo záměrném hubnutí. U chlapců se drobná odchylka může stát důvodem šikany.

Jestliže se užívá termín formování osobnosti, pak pro vývoj člověka s důrazem na rozbor příčin a podmínek, příčinných vztahů, vzájemného působení zúčastněných činitelů vnějších i vnitřních. Pro vývoj člověka, který probíhá ve společenských podmínkách, pak užíváme často termínu socializace. Socializace vymezuje vývoj jedince v člena společnosti, vrůstání jedince do společnosti a kultury, vývoj jedince v člověka v plném smyslu.¹² Socializace, ale nemusí být vždy chápána jako proces pozitivního utváření lidských vlastností. Záleží na prostředí, kterým je daný jedinec obklopan. Socializace probíhá jak v rodině, tak i ve škole, ve skupině vrstevníků nebo

¹¹KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 55 s.

¹²ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 76 s.

prostřednictvím působení masové komunikace, ale rozhodující je, jakým způsobem konkrétního jedince ovlivňuje. Jestliže působí negativně, vede k deformaci člověka či formování nežádoucích vlastností a je tedy v rozporu s cíli naší společnosti.

Svůj postoj k životu dávají mladiství najevo různými způsoby, ať už se jedná o případnou extravaganci v oblékání, účesu nebo signalizují příslušnost k určité skupině a touhu po pozornosti okolí. S blížící se dospělostí tyto projevy ustupují. Převažují rychlá, jednoduchá, rázná řešení problémů a bez kompromisů. Typické je zlehčování nebo ignorace cizích dobrých rad. Jelikož je myšlení jedince velice pružné a výkonné, má poměrně málo zkušeností a může přijít s originálním řešením problému, na který by starší zkušený člověk nepřišel. V této etapě většinou rodiče definitivně ztrácejí svou nadřazenou pozici nad svým dítětem. Adolescent, který si je jistější sám sebou, se časem vůči nim přestává vymezovat a vztah k rodičům se uklidňuje.

Adolescent polemizuje nad svou budoucností, mění se jeho rámeček uvažování o sobě a postupně se jeho představy diferencují. Přemýšlí nad tím, jaký by chtěl být a jaký by měl být v očích druhých. Chce být oblíbený, proto se snaží podobat svým vrstevníkům. Hledá svoji identitu, přičemž se snaží o stále větší samostatnost a nezávislost na rodičích. Mnohdy negativní projevy a konflikty s rodiči jsou projevem nejistoty mladého člověka a obranou proti úzkosti.

Občas se od dospívajících očekává, že už jsou natolik vyspělí a zodpovědní za své činy, jako by byli v roli dospělého, ale na druhé straně od nich blízké okolí požaduje poslušnost a plnění omezení, která jim byla ukládána v dětství. Což si mnohdy protirečí a může způsobovat konflikty.

1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR

Dospívající jsou specifickou skupinou populace, o které se často diskutuje. Už vzhledem k tomu, že v tomto období preferují určitý životní styl, způsob oblékání, poslouchání hlasité hudby, dokonce někteří objevují účinky drog či první sexuální zážitky. Občas se stanou tématem pro hlavní večerní zprávy a následně na to slyšíme „kam ta dnešní mládež spěje“. Dospívání je totiž obdobím bouří, konfliktů a krizí, které probíhají jednak v rodině a jednak mezi vrstevníky.

Každému dospívajícímu záleží na jeho postavě, protože to, jak vypadá, představuje, jak je atraktivní pro své okolí. Obecně platí, že i když má dospívající atraktivní postavu, pochybuje o svém zjevu. Neboť v tomto období je nejistý, zda jej

kamarádi přijmou mezi sebe. Dospívání se u chlapců vyznačuje rozvojem svalů a především výrazně vyšší postavou, což představuje šanci na získání lepšího sociálního statusu. V případě děvčat jsou znaky nápadnější, protože pohlavní dospívání je přece jen viditelnější. Rodiče se u dívek mnohdy obávají předčasných sexuálních aktivit. Na druhé straně může být pro dívky jejich sexuální vyspělost přítěží, protože jsou středem pozornosti svých vrstevníků, aniž by o to stály. Sociální reakce na tělesné změny podmíněné dospíváním ovlivňují sebepojetí pubescenta. Jestliže z chování lidí, s nimiž se setkává, vyplývá, že tato proměna má spíše negativní význam, zvýší se jeho nejistota a zhorší se sebehodnocení.¹³

Současná společnost prezentuje ideál krásy jako velmi štíhlou modelku a štíhlého muže s vypracovanými svaly a širokým hrudníkem. Tomuto ideálu by se většina adolescentů chtěla podobat, protože krásný jedinec je úspěšný mezi vrstevníky i v soupeření s dospělými autoritami. Ne každý je však obdarován takovou postavou, a proto se dívky často snaží držet nejrůznější diety a kluci se věnují sportu.

I přesto všechno se tito jedinci nachází na pomyslné hranici mezi dětstvím a dospělostí, a proto se od nich už očekává určitá míra zodpovědnosti. Fyzický i psychický vývoj se pomalu blíží ke svému dokončení, stejně tak i studium budoucího povolání a tito mladí lidé by měli být dostatečně připraveni na budoucí život.

Současně dochází k procesu hledání vlastní identity, kdy jedinec už má jasnou představu o sobě samém. Začíná si uvědomovat sám sebe jako nositele určité role a následně se snaží orientovat ve svých prožitcích, které také začíná hodnotit. Díky vnímání vlastního chování a prožívání dokáže sebehodnotit. Identita je typická pro každého z nich. Vývoj identity každého člověka probíhá v průběhu celého jeho života. „Základem celkového pozitivního sebehodnocení je **uznání vlastní hodnoty**. (Rosengerg, 1985)“¹⁴ V průběhu dospívání se utváří také osobnost, která představuje individuální spojení biologických, psychologických a sociálních aspektů každého jedince. Osobnost je soustavou různých vlastností, které jsou charakteristické pro konkrétního individuálního člověka. Tento osobnostní vývoj ovlivňuje prostředí, ve kterém jedinec žije, ale také rodinné či vrstevnické vztahy. Tímto tématem se bude podrobněji zabývat následující kapitola.

¹³VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie I*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, 326-327 s.

¹⁴MACEK, P. *Adoloscence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 52 s.

2. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ HODNOTOVÝ ŽEBŘÍČEK

Mezi faktory ovlivňující hodnotový žebříček dospívajících určitě patří rodina. Rodina je prvním výchovným a socializačním činitelem v životě jedince. Společně s nástupem do školy dochází k utváření nových vztahů, které jsou pro každého jedince důležité. Následné vazby ke kamarádům a vrstevníkům v nich upevňují pocit, že někam patří. Nejen prostřednictvím vztahů, které vznikají v průběhu celého života, si každý jedinec utváří svůj systém hodnot.

Hodnoty, které jedinec preferuje, se v průběhu života mění. Je zřejmé, že hodnoty dospívajícího či člověka ve středním věku se odlišují. Podle S.Kučerové hodnotami v širším slova smyslu rozumíme všechno, co uspokojuje naše potřeby a zájmy a v užším slova smyslu jsou hodnoty základními kulturními kategoriemi, které odpovídají našim vyšším tendencím, normám a ideálům, zvláště sociálním, mravním a estetickým.¹⁵

Hodnotová orientace představuje vztah, který člověk zaujímá k ostatním lidem, společnosti a světu vůbec. Hodnotová orientace ovlivňuje jednání člověka, jeho postoje, vlastnosti osobnosti, ale také citové prožívání, přesvědčení či zkušenosti. Podle Saka hodnoty jako láska, přátelství, zájmy a koníčky, podnikání, svoboda a majetek charakterizují hodnotový systém mládeže. A navíc s přibývajícím věkem mládeže roste význam rodiny, potřeba být užitečný druhým lidem, politická angažovanost, zdraví a mír.

Dále P. Sak uvádí, že právě v tomto životním období dochází k radikálním změnám ve způsobu života např. vývoj konzumace alkoholu, vývoj nikotinismu, sexuální život atd. Biopsychické potřeby v tomto věku jedince silně motivují k sociální interakci a k jeho socializaci. Hodnotový základ jedince je vytvořen a k hodnotovým posunům v dalším věku dochází jen v malé míře. Hodnotová orientace této věkové skupiny proto do značné míry ukazuje na hodnotový profil mladé generace.¹⁶

Adolescence znamená hledání vlastní identity, přijímání nových rolí, stanovení si cíle, zodpovědnost za své chování a nacházení vlastních hodnot. Jestliže se dospívající nepovažuje za atraktivního, může to ovlivnit jeho hierarchii hodnot.

¹⁵KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. Prešov: ManaCon, 1996, 65 s.

¹⁶SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Nakladatelství Petrklíč, 2000, 89 s.

S. Kučerová uvádí: „Hodnotu nelze předat ani převzít, hodnotu musí každý sám pro sebe objevit, tedy v jistém smyslu vytvořit.“¹⁷

2.1 VRSTEVNÍCI

„V adolescenci se referenční skupinou dítěte stává vrstevnická skupina a rodina ustupuje do pozadí. Pro adolescenci je typické černo-bílé hodnocení světa a kritický postoj k rodičům. Adolescence dětí ale neprobíhá ve všech rodinách bouřlivě. Novější studie rodinných vztahů adolescentů ukázaly, že přes univerzálnost a nevyhnutelnost některých druhů konfliktů (odchody a příchody, pořádek, účast na chodu domácnosti) ve většině rodin nedojde k vážné roztržce a v některých rodinách proběhne toto období docela nenápadně.“¹⁸

Vrstevníci mají pro dospívajícího v tomto období velký význam. Vzhledem k tomu, že jsou to stejně staří jedinci, ke kterým má dospívající velmi blízko. Jejich společné názory, pocity a hodnoty je spojují. Dospívající má potřebu patřit mezi svoje vrstevníky, chce být jimi uznávaný a oceňovaný, protože ocenění ze strany vrstevníků mu zvyšuje sebevědomí a sebehodnocení. Stejně tak komunikace, která probíhá mezi vrstevníky je významná, protože si sdělují informace, které by se od rodičů ve většině případů nedozvěděli. Jedná se především o otázky související s pohlavním životem. O těchto otázkách se snadněji hovoří s vrstevníky než s rodiči. I když toto téma už není nyní tolik utajováno, jak tomu bývalo dříve. Především prostřednictvím masmédií se dospívající mohou mnohé dozvědět.

„Podle D. Hamacheka (1980) plní vrstevnická skupina během adolescence řadu důležitých funkcí. Předně má specifickou a často nezastupitelnou roli při získávání pocitu vlastní autonomie. Zde doplňuje či někdy nahrazuje rodičovskou podporu. Adolescenti si uvědomují, že podobné změny prožívají i jejich vrstevníci. Členstvím ve vrstevnické skupině dospívající také získávají sociální status a pocit vlastní hodnoty.“¹⁹

Volný čas převážně tráví společně se svými vrstevníky, ať už je to při poslechu hudby či povídání. Právě maximum času je věnováno nezávaznému povídání. V současné době taktéž komunikace mezi mladistvými probíhá prostřednictvím elektronické komunikace, pošty, a to formou chatu, sociálních sítí, mailů apod. Pro vrstevnickou skupinu je typický určitý způsob slovního vyjadřování a používání

¹⁷KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. Prešov: ManaCon, 1996, 58 s.

¹⁸MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 62 s.

¹⁹MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 58 s.

slovních spojení, které si skupina sama vytvořila. Dnešní mládež při běžné komunikaci používá v rozhovorech také mnoho vulgárních výrazů, u chlapců to mnohdy bývá i v každé větě. Pro děvčata má naopak hlavní význam především to, co je právě v módě, jak vypadá jejich účes nebo jestli mají dokonalý make-up.

„V období střední adolescence se malé chlapecké a dívčí skupiny začínají setkávat ve větších skupinách. Ty mají obvykle mezi patnácti až třiceti členy. Typickou aktivitou těchto skupin jsou nejrůznější večírky, mejdany a party. Je to prostor pro zahájení heterosexuálních erotických kontaktů. Ty jsou obecně vysoce hodnoceny jako něco prestižního či odvážného.“²⁰

Rostoucí mediální vývoj zasahuje i do života dospívajících. V současnosti je neustále propagováno, že mladí lidé, kteří chtějí být tzv. „in“ musí být krásní, přitažliví a vyzývaví. S těmito informacemi se setkáváme na každém rohu. Ti, kteří odpovídají těmto požadavkům, jim možná nepřikládají žádnou váhu, ale v opačném případě to může být zcela jinak. Už právě proto, že pro dospívajícího je právě nyní jeho vzhled velmi důležitý.

2.2 RODINA

Rodina představuje prvotní sociální skupinu, do které se jedinec rodí, následně v ní vyrůstá, dospívá a poté z ní odchází. Rodina je charakteristická vztahem muže a ženy na základě manželství a příbuzenství. Vzájemné vztahy jednotlivých členů rodiny upevňují jejich vazby a určují jejich city, postoje a tradice v moderní společnosti.

V průběhu vývoje jedince mají na formování osobnosti největší vliv rodiče. Především v prvních letech života. V pozdějším věku už jsou vzájemné vztahy rodičů a dětí utvořeny a proto už je lze jen velmi obtížně měnit. Dřívější závislost dítěte na rodičích mizí a s příchodem puberty se začíná projevovat samostatnost. „Příliš útulné rodičovské hnízdo nepodněcuje vyrostlé ptáče k vzletu do rozporného a složitého světa dospělých. Avšak adolescent nemůže vospět, nepřetrhne-li pupeční šňůru emocionální závislosti na rodičích a nepřeneseli své vztahy k nim do nového, mnohem složitějšího systému emocionálních zákonitostí, jehož jádrem nejsou rodiče, nýbrž on sám. Přemíra mateřské něhy a postavení maminčina mazlíčka ho začíná dráždit nejen proto, že

²⁰MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 58 s.

vyvolává posměch vrstevníků, ale i z toho důvodu, že v něm probouzí pocit závislosti, s nímž adolescent zápasí.²¹

„Styl chování rodičů se během adolescence více diferencuje. Latentní a dlouhodobé neshody a nepochopení mohou být v rodině ventilovány. Především je důležitý rodičovský zájem a zaangażovanost, emoční intenzita interakce, podstata rodičovského vedení a podstata rodičovské autority. **Konflikty nevadí, když mají adolescenti pocit, že mohou svobodně vyjadřovat názory a že se na ně bere ohled.**“²²Ideálním stylem výchovy právě v tomto období je styl demokratický, který podněcuje k samostatné činnosti a podporuje iniciativu. Pro dospívajícího je důležitá důvěra ze strany rodičů, pocit porozumění, tolerance, jednání jako s rovnocenným partnerem. Naopak zvýšená kontrola v tomto období může vyprovokovat ještě větší konflikty. Jestliže jsou rodiče přísní a velmi často kontrolují dospívajícího, může to mít negativní vliv na jejich vzájemné vztahy. Neboť dospívající se mnohdy v takových případech odvrací od rodičů a naopak více vyhledává přítomnost svých vrstevníků, protože potřebuje cítit, že je někdo na jeho straně a že mu rozumí.

Mezi požadavky a vlivy vrstevníků a dospělých může být shoda, ale také rozpor, někdy menší, jindy ostřejší. Pro mladistvého může takový konflikt působit jako silně frustrující situace. I když v určité míře jsou tyto konflikty nutné pro formování osobnosti, protože i v dospělosti se jedinec setkává s rozpornými požadavky různých sociálních skupin a je žádoucí, aby byl připraven pro řešení takových rozporů, aby v tom získal určitou zkušenost.²³

V soudobé společnosti se stále více nabízí otázka, zda na vývoj jedince mají také vliv úplné či neúplné rodiny. V období dětství je zřejmé, že vztahy v rodině jsou velmi důležité a zcela určitě zasahují do celkového vývoje dítěte. Proto na vývoj dítěte má určitě pozitivní vliv úplná rodina. Zatímco v období dospívání už skladba rodiny hraje menší roli. Neboť dospívající díky svým rozumovým schopnostem tuto situaci chápe jinak než dítě. Navzdory tomu mohou konfliktní situace u jedince vyvolávat větší psychické následky než fyzická nepřítomnost jednoho z rodičů. Vzhledem ke vztahům panujícím v rodinném prostředí se utváří hodnoty dospívajícího, což může působit na jeho budoucí postoj k založení vlastní rodiny.

Jestliže rodiče dospívajícího podporují, dávají mu najevo, že za ním stojí, že jim může důvěřovat a spolehnout se na ně, tak má menší potřebu hledat uznání jinde.

²¹KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 74 s.

²²MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 54 s.

²³ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 266-267 s.

Naopak adolescent, který se cítí nemilovaný a nerespektovaný, bude hledat pochopení a uznání všude, kde to bude jen možné. Čím více se mu nebude dostávat tohoto pochopení, tím větší cenu bude ochoten zaplatit, aby jej získal.

„Adolescenti vesměs vnímají své rodiče jako skutečně důležité osoby, které je nejvíce ovlivňují. Dospívající si důležitost vlastních rodičů uvědomují, i když vliv vrstevníků na každodenní život a běžné denní problémy narůstá. Pro významná rozhodnutí a pro krizové situace zůstávají poslední instancí častěji rodiče.“²⁴

2.3 ŠKOLA

Období dospívání není spojeno jen s biologickými změnami, ale nastávají velké sociální změny. Ještě na základní škole se mladiství musí rozhodnout, často za pomoci rodičů, jaké povolání by chtěli ve své budoucnosti vykonávat. Toto závažné rozhodnutí se zároveň může stát předmětem sporů mezi rodiči a dětmi. Neboť mnohdy si velmi ambiciózní rodiče chtějí, prostřednictvím svého dítěte splnit svoje vlastní dřívější přání a představy o povolání, ve kterých jim bylo zabráněno. Jindy mají naopak jasnou představu o tom, která profese je v současné době perspektivní a proto chtějí své dítě na tuto cestu navést.

Nástup na novou školu uzavírá kapitolu dětství a otevírá novou etapu života dospívajícího. S touto etapou je spojeno navazování nových kontaktů, seznamování s novými vrstevníky a znovu budování vlastní pozice ve skupině. Někteří mladiství přecházejí z rodiny do internátu, což sebou nese také významné změny, především se zvyšuje jejich osamostatnění a nutnost spoléhat se sám na sebe. Zatímco na základní škole byl prospěch žáka prostředkem k získání prestiže mezi vrstevníky, tak studium na střední škole je prostředkem přípravy na budoucí povolání.

„Nejdůležitějším kolektivem, k němuž středoškolák náleží a pod jehož vlivem se formuje jeho osobnost, je školní třída a její jádro. Pro středoškoláky je typický emocionálně osobní vztah ke kolektivu. Znakem tohoto kolektivu jsou soudržnost a přátelství mezi jeho členy. Středoškolák v období dospívání, ale nepatří jen do školního kolektivu, nýbrž hned do několika kolektivů. Nejdůležitější pro něj ale bude ten, který mu poskytuje největší možnosti pro jeho vlastní rozvoj a seberealizaci.“²⁵

²⁴MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál s.r.o., 2003, 56 s.

²⁵KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 85 s.

Navazování nových vztahů probíhá i s novými učiteli, kteří na studenty kladou nové požadavky. „V adolescenci se komplikují a diferencují i vztahy k učitelům a s učiteli. Obdobně jako rodiče, i učitel má ve vědomí dítěte řadu funkcí, odpovídajících těm, které vykonává: náhrada rodičů; moc disponující odměnami a tresty; autoritativní zdroj vědomostí a poznatků v určitém oboru; starší kamarád a přítel. Středoškolák již v učiteli nevidí ztělesnění otce a matky. V obraze ideálního učitele se na první místo dostávají jeho individuální lidské vlastnosti: schopnost chápat, schopnost citové odezvy, a srdečnosti; studenti tedy chtějí vidět v učiteli staršího přítele. Na druhém místě stojí profesionální kvality učitele, úroveň jeho znalostí a kvalita vyučování, na třetím dovednost spravedlivě využívat moci. Učitel, který svůj předmět dokonale zná a vyučuje, má obvykle respekt, a to dokonce i v těch případech, kdy nemá ke studentům emocionální vztah. Zároveň však středoškolák touží po tom, aby učitel byl i opravdovým přítelem. Aby si učitelé a rodiče zachovali psychologický kontakt se středoškoláky, musí důsledně respektovat skutečnost, že děti vyspěly, musí se zříci autoritativních výchovných metod, a to i v tom případě, že tyto metody byly dříve úspěšné, a musí všestranně podněcovat rozvoj sebevýchovy.“²⁶

Vzhledem k probíhajícímu vývoji celé společnosti se mění i studenti. Časy, kdy učitel byl uznávanou autoritou a studenti se k němu podle toho chovali, jsou dávno pryč. Dnešní mládež se neobejde bez mobilních telefonů ve vyučování, MP3 přehrávačů a podobných přístrojů moderní techniky. Díky nejnovějším telefonům si pak mezi sebou posílají nahrávky šikanovaných spolužáků, týraných zvířat nebo zesměšňovaných učitelů při výuce.

2.4 DÍLČÍ ZÁVĚR

Na utváření hodnot dospívajících se bezpochyby podílejí všechny výše uvedené faktory. Každá rodina preferuje určitý hodnotový systém, který se snaží vštípit do svých dětí a vychovat je co nejlépe, aby byly připraveny na budoucí život. Vzhledem k finanční situaci rodiny nebo jejímu sociálnímu postavení může být její hodnotový systém zcela odlišný. Rodina je základním činitelem, který se podílí na utváření hodnot jedince. Společně se vstupem do školních lavic jsou to pak učitelé a spolužáci. S příchodem dospělosti by již měl být základní hodnotový žebříček dospívajícího utvořen.

²⁶KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 80-81 s.

„Mladý člověk na jedné straně touží po tom, stát se dospělým, dospělost je pro něho lákavá: smět chodit na filmy nepřístupné mládeži, navštěvovat hostince, ve sportovním oddílu přestat být pouhým žákem nebo dorostencem, vydělat si své peníze a smět s nimi nakládat podle vlastního uvážení, zbavit se příkazů a zákazů dospělých, „být svobodný“; naproti tomu se mu někdy jeví lákavé některé znaky dětství: být bez povinností, nemuset pracovat, nemuset se starat, dostat vše hotové od maminky, babičky, dospělých.“²⁷

Domnívám se, že i přes některé nářky pedagogů na mezery studentů v učivu, dnešní mladá generace disponuje vysokou flexibilitou myšlení, schopností vyhledávat si potřebné informace, následně je využívat a zároveň se dokáže velmi rychle přizpůsobovat a reagovat na vývoj moderních technologií, jejichž znalost je nezbytná. Osobní svoboda nabízí možnosti například v podobě cestování a získávání nových zkušeností, které určitě budou mít v dalším životě bohaté uplatnění, namísto usazení se a zakládání rodin. Neboť tyto dlouhodobé závazky jsou dnešní generací odsouvány do pozdějších let.

Když vezmu v úvahu hodnoty dřívějších generací s ohledem na dlouhodobé partnerské vztahy, je současná situace také jiná. U dospívajících převládají spíše krátkodobější vztahy, časté střídání partnerů také není neobvyklé, popřípadě jen seznámení „na jednu noc“. Dle mého názoru je zahájení sexuálního života převážně dáno tlakem vrstevníků, než osobním rozhodnutím. Zároveň díky světové osvětě stoupá užívání antikoncepce, především hormonální.

Co se týče vstupu do prvního zaměstnání, tak málo který absolvent vstupuje do prvního zaměstnání s představou, že je to na celý život. Už vzhledem k současné situaci na trhu práce je tato myšlenka spíše nereálná než reálná. Z výzkumů vyplývá, že i poté co se dospívající finančně osamostatní, zůstává bydlet s rodiči. Jelikož vztahy mezi nimi se poněkud uvolnily a i nadále jsou pro dospělého důležité.

²⁷ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 111 s.

3. SPOLEČNOST VRSTEVNÍKŮ A ADOLESCENTŮ

„Jednou z hlavních tendencí pubescence je přeorientování pubescenta a adolescenta z rodičů, učitelů a vůbec starších osob na vrstevníky, kteří jsou v podstatě ve stejné situaci jako on sám. Přeorientování může probíhat pomalu a postupně nebo nerovnoměrně a bouřlivě; uplatňuje se v různých sférách činnosti, v nichž je prestiž starších osob a vrstevníků různá, ale zcela zákonitá.“²⁸

„Podle výzkumů, ve kterých byli zkoumáni mladiství delikventi ve srovnání s ostatní mládeží, se zdá pravděpodobným, že odolnost mladého člověka k nepříznivému působení skupiny, zaměřené protispolečensky, závisí do značné míry na postoji rodičů k dítěti. Když dítě pocítuje kladný postoj rodičů k sobě, pak se s nimi snadno identifikuje, přejímá jejich způsob života, hodnoty a normy, vytváří si odolnost proti opačným vlivům party. Naproti tomu zavrhané dítě se snáze přikloní k partě a k nežádoucím vzorům.“²⁹

„Pubescenti a adolescenti touží po tom, aby byli moderní. Mnohé záliby a rozmary adolescentů obyčejně netrvají dlouho. Dospělí už zapomněli, jak mohou vyspělí a chytrí středoškoláci přikládat tak velký význam stříhu kalhot, či délce vlasů. Výkřiky a rozmary módy nelze posuzovat izolovaně podle jejich reálné sociální nebo estetické hodnoty, ale v sociálně psychologickém kontextu vnímání mladého člověka. Kromě toho je móda prostředkem seberealizace: styl adolescenta si činí nárok na jedinečnost a experiment. Přitom všestranně zdůrazňuje svoji odlišnost od dospělých; okamžitě poté, co je akceptován starší generací, ztrácí tento styl dynamičnost. Móda mládeže je dále prostředkem komunikace a ztotožnění: viditelné znaky (oděv, účes) nebo slyšitelné znaky (jazyk, hudba) slouží mladému člověku k demonstraci toho, jaký je, i k rozpoznání dalších jedinců „stejného druhu“.“³⁰

²⁸KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 83 s.

²⁹ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 267 s.

³⁰KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 93 s.

3.1 VZÁJEMNÉ VZTAHY CHLAPCŮ A DÍVEK

Vztahy chlapců a dívek se prolínají celým vývojem dospívajících. Zatímco na základní škole vznikaly převážně skupinky jednoho nebo druhého pohlaví, tak na škole střední jsou již promíchané. Dospívající jedinci začínají vyhledávat přítomnost opačného pohlaví. Na jedné straně je to kvůli přátelskému vztahu, jelikož představuje důležitou emoční vazbu, ale i zdroj opory při zvládnání různých problémů. Na straně druhé je to kvůli experimentování s partnerskými vztahy a první láskou.

„Touha adolescentů po lásce vyjadřuje především potřebu emocionálního kontaktu, pochopení a duševní blízkosti; erotické motivy v ní téměř nejsou zastoupeny nebo nejsou uvědomovány. City, jež chovají středoškolačky k chlapcům, navíc nejsou jednoznačné. Přátelství, láska a jejich vztah jsou v adolescenci složitým problémem. Vzájemné vztahy chlapců a dívek vyvolávají množství problémů, počínaje ceremoniálem dvoření a vyznáním lásky a konče problémy morální sebekázně a odpovědnosti. Středoškoláci naléhavě potřebují pomoc starších osob, především rodičů a učitelů. Současně si však mladí lidé chtějí ochránit svůj intimní svět před neuváženým zasahováním a špehováním.“³¹

Dle M. Vágnerové nemusí být motivace k navazování předpartnerských vztahů stimulována jen okouzlením a pocity zamilovanosti, ale může být výsledkem tlaku vrstevnických norem. To může být důvodem, proč se snaží najít si někoho i ti, kteří ve skutečnosti o chození zatím příliš nestojí. I přesto si nedovolí požadavek skupiny odmítnout, protože by byli negativně hodnoceni. V pozdějším věku už adolescenti dozrávají k naplnění partnerského vztahu, jehož součástí je i sexualita, ale již tak nečiní z důvodu tlaku skupiny, nýbrž kvůli vlastní potřebě kontaktu s opačným pohlavím. Touží po zamilovanosti a vztahu s někým, kdo jim bude rozumět. Tyto prvotní vztahy adolescentů nemívají trvalejší charakter, protože ještě nejsou dostatečně osobnostně zralí. V pozdní adolescenci už jsou heterosexuální vztahy stabilnější, než byly na jejím počátku, ale stále jde především o získávání zkušeností.³²

„U dívek vzniká potřeba hlubokého intimního přátelství o rok a půl až dva roky dříve než u chlapců a dívčí přátelství je také emocionálnější. Dívčí kritéria přátelství jsou jemnější a jsou více prostoupena psychologickými motivy. Dívky častěji pociťují nedostatek intimity. Motiv pochopení je při vymezování přátelství vyjádřen u dívek

³¹KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 116-118 s.

³²VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie I*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, 382-383 s.

v každém věku silněji než u chlapců. Jde nejen o to, že ženy jsou emocionálnější, přikládají interpersonálním vztahům větší význam a mají k sebezpytování větší sklon než muži, ale i o to, že dívky objevují složité formy sebeuvědomování a tudíž i potřebu důvěrného přátelství dříve. Pro středoškoláka – chlapce jsou nejdůležitější referenční skupinou stále vrstevníci a hlavním důvěrníkem, jemuž svěřuje svá tajemství je opět přítel jeho pohlaví. U dívek tento typ společenského styku v této době již pomíjí. Za ideálního přítele si totiž dívky stále častěji volí chlapce a v okruhu jejich společenského styku je stále mnohem více chlapců, převážně starších.³³

Při navazování nových přátelských kontaktů to mají jednodušší impulzivnější lidé, neboť jsou sdílnější, případná nervozita jde stranou, a to vyvolává opětovanou emocionální odezvu. Odlišné je to u nesmělých lidí, kteří mohou mít vysokou potřebu svěřit se svému okolí, ale z důvodu studu nebo obavy z nepochopení si své tajemství nechají raději pro sebe. Posledním příkladem je pak jedinec, který je příliš zahleděný pouze do sebe, a proto se nedokáže bavit o nikom jiném. Tématem hovoru jsou jen jeho potřeby, touhy a přání, jelikož nedokáže a ani nechce naslouchat druhým.

I. S. Kon ve své knize *Kapitoly z psychologie dospívání* uvádí, že chlapci i dívky ve věku patnáct až šestnáct let tíhnou k starším osobám, dychtivě naslouchají jejich slovům a bedlivě sledují jejich chování. Přičemž přátelství s dospělými je pro ně vytouženým přáním a potřeba emocionálního kontaktu se starší osobou nabývá formy horoucí zamilovanosti: dospělý člověk se stává živým ztělesněním ideálu.³⁴

3.2 JEDNOTLIVEC UVNITŘ KOLEKTIVU

V minulosti žily rodiny mnohem uzavřenějším způsobem života a měly na dítě velký vliv, zatímco nyní je dítě už od nejmladšího věku začleňováno mezi vrstevníky a proto se zvyšuje jejich vliv na jedince. Každý jednotlivec, který je součástí kolektivu, je tímto kolektivem také ovlivňován. Sociální skupina někdy působí příznivě, jindy nepříznivě na formování jedince.

„Mladý člověk se učí ve skupině vrstevníků jednat s lidmi různých povah, prosazovat určitý názor i korigovat ho, řešit konflikty, bránit se, vyrovnávat se i s nezdarem a s nespravedlností, plnit rozmanité sociální role – vedoucího i vedeného,

³³KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 105-106 s.

³⁴KON, S. I. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 101 s.

organizátora, smiřovatele aj. To vše jsou důležité momenty v socializaci, v přípravě pro život ve společnosti, ve formování osobnosti.³⁵

„Vrstevnická skupina má své vlastní hodnoty, normy a ideály. Určuje si své generační idoly a podle nich se řídí. Už jejich pouhé přijetí může posílit prestiž jedince. Pokud by si dospívající vybral za vzor někoho, kdo se ostatním jeví jako neimponující nebo směšný, reagovala by skupina nesouhlasem. Pokud není adolescent z nějakého důvodu vrstevníky akceptován, hledá způsob, který by vedl k dosažení žádoucího efektu. Jednou z možností je používání takových strategií, jako je vnučování, uplácení, lichocení, přijetí role šaška nebo otroka. Někdy může jít o změnu objektu, tj. dospívající přijímá kohokoli, kdo je ochoten ho akceptovat. Mnohdy pak nejde o volbu kamarádů pro jejich atraktivitu, ale z důvodů potřeby mít alespoň někoho. Dospívající si je nevybral, zbyli mu jako jediní, pro něž je přijatelný.“³⁶

Pozice každého jedince uvnitř kolektivu je různá. Postavení dospívajícího v rodině je odlišné od jeho postavení ve skupině vrstevníků. V každém kolektivu, jehož je součástí, zaujímá určitou sociální roli. Zatímco v rodině se postupně vymaňuje z role dítěte a přechází do dospělosti, tak ve škole může zaujímat místo neoblíbeného žáka nebo šprta. Obdobné to může být v zájmovém kroužku, sportovním oddílu či partě. Vágnerová popisuje ženskou roli jako takovou, která je méně imponující, nelákavá a spojená s mnoha omezeními. Od dívek je v dospívání vyžadována větší zodpovědnost a konformita ke společenským požadavkům, vyplývajícím z jejich pohlavní zralosti, spojené s možností otěhotnění. Dívky jsou více omezovány, mají menší svobodu ve výběru vrstevnické skupiny i způsobu trávení svého volného času. Mužská role je hodnocena jako výhodnější, přinášející větší privilegia a vyšší společenskou prestiž. Muž není tolik omezován, je svobodnější a nezávislejší. Nedostatek sebereflexe adolescentních chlapců vyplývá z přetrvávajících společenských postojů, osobnostní nezralosti i z potřeby udržet si pozitivní sebehodnocení.³⁷

³⁵ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 262 s.

³⁶VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie I*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, 374-375 s.

³⁷VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie I*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, 422 s.

3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR

„Snaha o osamostatnění, které by poskytlo potřebný prostor pro další vývoj osobnosti, bývá doprovázena orientací na jiné sociální skupiny, než je rodina. Pro pubescenta mají čím dál větší význam vrstevníci, kteří mají podobné problémy jako on a jsou ve vztahu k němu v rovnocenném postavení. Jsou jeho generační skupinou, s níž sdílí názory, hodnoty a normy i preferovaný způsob života.“³⁸

Vrstevníci jsou v období dospívání nedílnou součástí života dospívajících. Tráví společně většinu volného času, schází se na místech, jimi určených, kam je dospělým vstup zakázán. Svým vzhledem se chtějí odlišit od ostatních, upoutat na sebe pozornost, ale především být jiní. Volný čas se snaží zaplnit různými aktivitami, přičemž mnohdy nejsou daleko od patologického chování. Výběr nevhodných kamarádů pak může odstartovat rizikové chování, které se mnohdy týká kouření, šikany, nadměrného požívání alkoholických nápojů, ale také podvádění, lhaní či záškoláctví. Do takovéto party je někdy velmi snadné zapadnout, ale cesta zpátky už nemusí být tak jednoduchá. V některých případech mohou k nevhodnému až patologickému chování přispět také rodinné vztahy. Jestliže v rodině panují časté konflikty a hádky, mohou být pro dospívajícího důvodem k útěku z rodiny a vyhledání právě nevhodné party vrstevníků.

I když období dospívání nemusí zákonitě v každém případě probíhat takto bouřlivě. Svůj podíl na chování a jednání dospívajícího mají mimo jiné i dědičné dispozice, výchova a prostředí.

³⁸VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie I*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, 371 s.

4. VÝZKUM

4.1 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum byl proveden na Základní škole a gymnáziu v Konici, se zaměřením na studenty oktávy a septimy. A také na Střední škole zemědělské v Olomouci, kde byli osloveni studenti maturitních oborů a studenti tříletých učebních oborů. Zvolení maturanti studují obor agropodnikání a zahradnictví, a učni studují obor prodavač, zahradník, umělecký kovář a opravář zemědělských strojů.

Cílem práce bylo zjistit, do jaké míry vrstevníci ovlivňují názory a hodnoty svých kamarádů. Jak moc jsou ovlivněni právě svými vrstevníky a přáteli, se kterými tráví spoustu času a přebírají od nich určité chování a návyky. Jestli názor kamarádů má výrazný vliv při rozhodování nebo si každý jedinec dokáže prosadit názor svůj. Nechají se strhnout partou nebo mají natolik pevnou vůli, že by některé věci pro uznání kamarádů opravdu neudělali?

Stanovená hypotéza zní: *Vliv vrstevníků na formování hodnotového žebříčku dospívajících bude rozdílný z hlediska pohlaví. U dívek převažuje rozhodování na základě vlastního názoru, zatímco chlapci se nechají ovlivnit svými vrstevníky.*

Výzkum byl proveden formou dotazníkového šetření v listopadu roku 2011. V každé ze škol byl předložen v průběhu vyučovací hodiny, za přítomnosti vyučujícího, a s dostatečně dlouhou dobou na jeho vyplnění. K případným dotazům bylo podáno vysvětlení. Studenti byli ujištěni, že informace, získané prostřednictvím dotazníku, budou použity pouze pro účely zpracování bakalářské práce.

Zpočátku bylo problémové najít střední školu v Olomouci, která by s výzkumem souhlasila, ale nakonec mi přece jen bylo na jedné z nich vyhověno. Spolupráce s pedagogy byla na obou školách výborná a navíc byli velmi ochotní a nápomocní. Ředitelé obou škol mají zájem o zaslání zjištěných výsledků.

Dotazníkového šetření se celkem zúčastnilo 128 respondentů, z toho:

- 43 studentů gymnázia
- 28 studentů 3. ročníků učebních oborů
- 57 studentů 3. a 4. ročníků maturitních oborů

Základní škola a gymnázium Konice

Škola se nachází v přibližně třítisícovém městě Konice, které je centrem konického mikroregionu. Základní škola je úplná, tedy s 1. – 9. ročníkem. Gymnázium je osmileté, v každém ročníku je jedna třída. Samotné gymnázium je zřízeno od roku 1993. Součástí školy je i školní družina, školní klub a zařízení školního stravování. V roce 2001 škola prošla rozsáhlou rekonstrukcí, na kterou bylo přispěno i z dotací Evropské unie.

Gymnázium má všeobecný charakter, což umožňuje studentům výběr z široké škály vysokoškolských oborů. Absolventi gymnázia by měli být schopni studovat na libovolné vysoké či vyšší odborné škole. Proto si musí osvojit solidní základy všech všeobecných předmětů a musí disponovat prostředky, které jsou potřebné ke studiu všech oborů. Proto je zaměření gymnázia všeobecné a dotuje jednak cizí jazyky, jednak výuku informačních a komunikačních technologií. Profilace je zajištěna výběrem z široké nabídky volitelných předmětů, účinnost profilace je přitom zvýšena tím, že v posledním ročníku se studenti věnují zvoleným oborům nadstandardně ve třech hodinách týdně.³⁹

Střední škola zemědělská Olomouc

Střední škola zemědělská nabízí studentům čtyřleté a tříleté studijní obory. Maturitní studium se specializuje na obory agropodnikání a zahradnictví, které student ukončuje maturitní zkouškou. Zatímco tříleté učební obory jsou zaměřeny na obor opravář zemědělských strojů, umělecký kovář a zámečnický, zahradník a prodavač. Pro všechny absolventy tříletých učebních oborů je připraveno nástavbové studium, obor podnikání.⁴⁰

Absolventi oboru agropodnikání jsou kvalifikovaní pracovníci, kteří zajišťují ucelené technologické postupy při pěstování rostlin a chovu zvířat. Uplatní se zejména v typových pozicích zemědělský technik agronom, zootechnik a farmář. Mohou vykonávat funkce středních technicko-hospodářských, administrativních a správních pracovníků v zemědělských podnicích i ve státní správě. Zároveň mohou vést živnost a podnikat nejen v oblasti zemědělství.

³⁹ <http://www.gymnazium-konice.cz>

⁴⁰ <http://www.szes-olomouc.cz>

Absolventi oboru zahradnictví se uplatní zejména ve středních funkcích v zahradnických odvětvích, ale i v příbuzném zemědělském oboru. Mohou pracovat v obchodu ve službách nebo poradenství, především ale v následujících oblastech: množení ovocného a okrasného materiálu, pěstování květin, ovoce a zeleniny, sadovnická a krajinářská tvorba, vazačství a aranžování květin, apod.

Absolvent oboru prodavač se uplatní při výkonu tohoto povolání na pozici např. prodavač potravin, elektroniky, textilního zboží a obuvi, prodavač průmyslového zboží nebo pokladní v obchodě.

Absolventi oboru zahradník se uplatní na trhu práce zejména v oblasti zahradnické, resp. rostlinné výroby v povolání zahradník. Jsou připravováni pro výkon činností především v následujících oblastech: ovocné a okrasné školkařství, pěstování květin, ovoce a zeleniny, zakládání a údržba sadovnických a krajinářských úprav a floristika. V závislosti na případném zaměření školy se absolventi mohou také uplatnit v oblasti vinohradnictví a vinařství, včelařství, agroturistiky apod.

Absolventi oboru umělecký kovář a zámečník se uplatní ve stejnojmenném povolání nebo jako umělecký pasíř. Absolventi jsou připraveni rukodělně zhotovovat uměleckořemeslné dekorativní a užitné předmět z kovů podle výkresové dokumentace, návrhů výtvarníka nebo jako repliky původních slohových prací, včetně provádění jejich opravy a obnovy.

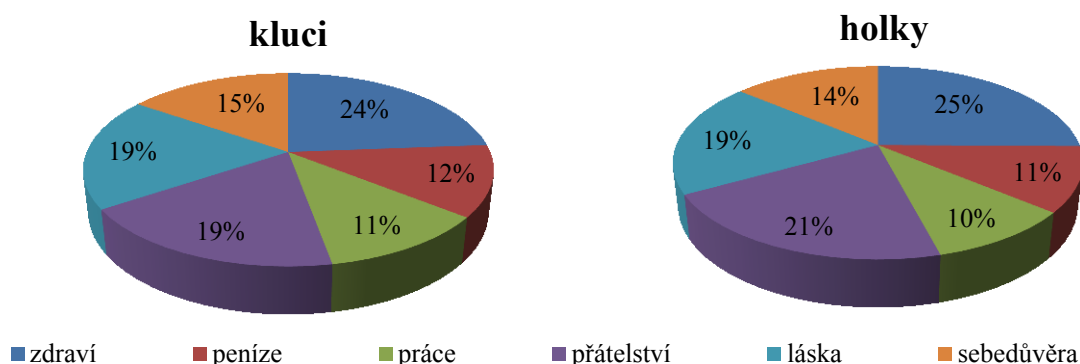
Absolventi oboru opravář zemědělských strojů se uplatní v oblasti zemědělského opravárenství a servisních služeb ve stejnojmenném povolání. Kromě provádění vlastních oprav, výroby a renovace součástí, údržby a seřizování strojů a zařízení jsou připraveni hodnotit provozní spolehlivost zemědělské techniky a motorových vozidel (zejména traktorů) pomocí diagnostických zařízení.⁴¹

⁴¹ <http://www.infoabsolvent.cz>

4.2. ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Získané výsledky z obou škol byly sloučeny dohromady a rozděleny dle pohlaví, aby byly viditelné rozdíly ve zvolených odpovědích chlapců i dívek.

1. Které z těchto hodnot jsou pro tebe v životě nejdůležitější?

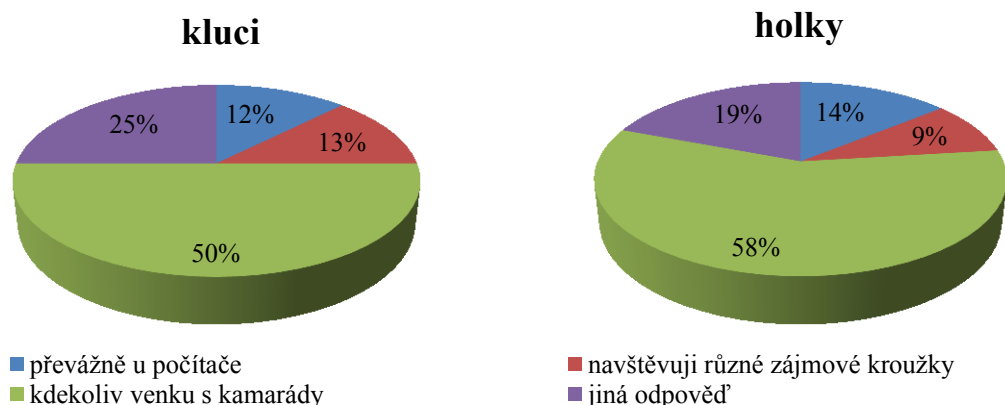

Dle otázky č. 1 se na prvním místě hodnotové hierarchie dospívajících nachází hodnota zdraví. Zatím, co z tohoto výzkumu vyplývá, že jsou si dospívající vědomi toho, jak moc je zdraví důležité pro každého z nás, realita je jiná. Přestože děvčata i chlapci uvedli tuto hodnotu jako nejdůležitější, tak určitě velká část z nich jedná přímo v rozporu s touto hodnotou. Tím mám na mysli kouření, požívání alkoholu, popřípadě užívání drog, což jistě nemá pozitivní vliv na zdraví.

Hodnoty obou pohlaví jsou stejné i na druhém místě. Akorát s tím rozdílem, že u chlapců se na druhém místě současně objevila láska a přátelství a u děvčat pouze přátelství. Lásku dívky přesunuly až na třetí pozici. Tento údaj potvrzuje tvrzení, které je pro období dospívání typickým, a to je pocit sounáležitosti s vrstevníky, touha patřit do jejich party, mít kamarády a sdělovat si informace, které jsou pro ně důležité.

Další stupnici v žebříčku hodnot zaujala sebedůvěra a následně peníze. I v tomto případě se hodnoty obou pohlaví shodují. Poslední místo zaujala práce, z čehož je zřejmé, že tato hodnota prozatím není pro dospívající tolik významná.

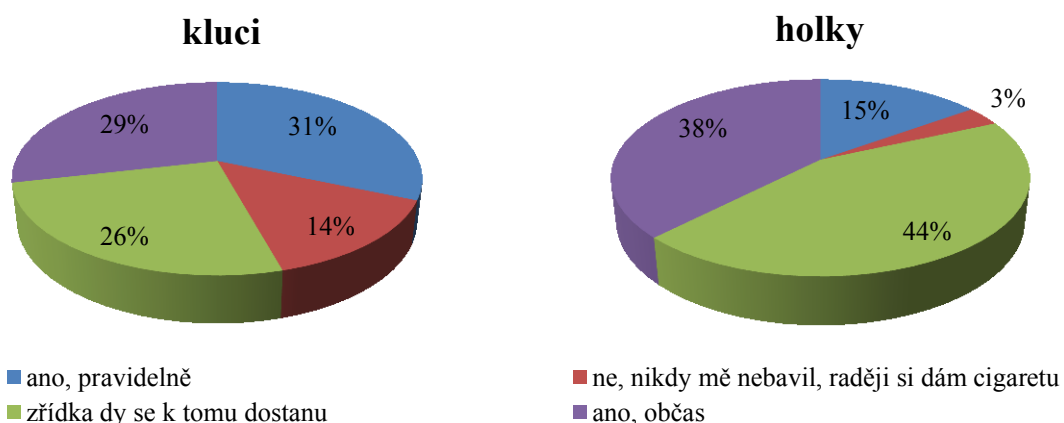
2. Jak trávíš svůj volný čas?

Z uvedených odpovědí k otázce č. 2 vyplývá, že celá polovina dotazovaných tráví svůj volný čas venku s kamarády. Dokonce procentuálně převažuje větší počet dívek než chlapců. Tyto výsledky mě osobně překvapily. Předpokládala jsem, že převážná většina chlapců tráví svůj volný čas u počítače, kde surfují po internetu, nebo hrají hry. Zřejmě tato dříve obvyklá činnost v období dospívání ustupuje do pozadí. Ve skutečnosti čas strávený u počítače označilo jen 12% chlapců. U dívek byly výsledky o 2% vyšší. Návštěvu různých zájmových kroužků preferuje 13% chlapců a 9% dívek.

Na druhém místě studenti nejčastěji vybrali možnost - jiná odpověď. V této části se projevila odlišnost způsobu trávení volného času vzhledem ke studující škole. Studenti Základní školy a gymnázia v Konici uváděli jako nejčastější odpověď, že tráví svůj volný čas doma, případně se učí, vykonávají domácí práce, hlídají sourozence nebo jsou s kamarády. Při porovnání těchto odpovědí se studenty Střední zemědělské školy v Olomouci se výsledky výrazně lišily. U děvčat jednoznačně převažovalo trávení volného času s přítelem, bez ohledu na to, zda se jednalo o studentky učebních oborů nebo maturitních oborů. Dále uváděly práci u koní, brigády, četbu knih a spánek. Jedna z těchto dívek se stará o dítě. Chlapci studující maturitní obory preferují brigády, posilovnu, fotbal a pobyt venku bez přátel.

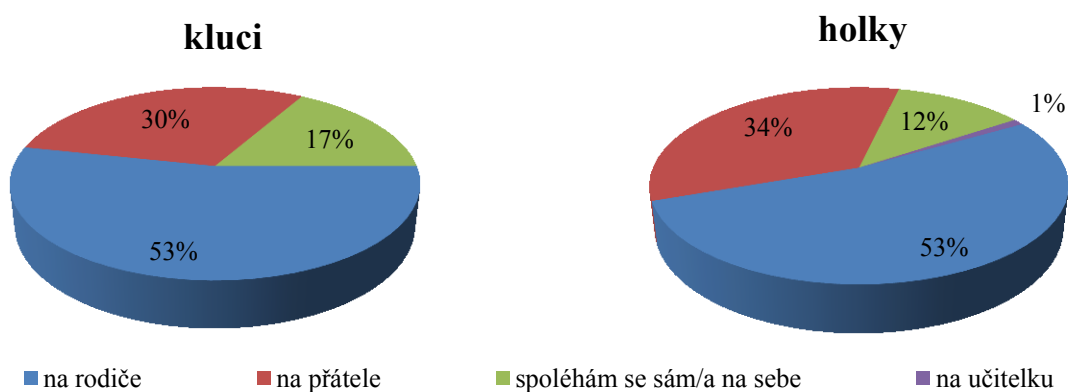
3. Věnuješ se nějakému sportu, aby sis udržel/asvoje tělo v dobré kondici?

U této otázky se jednotlivé odpovědi studentů poměrně odlišovaly. U kluků zvítězila odpověď – ano, pravidelně se věnuji nějakému sportu. Zatímco děvčata se zřídka kdy ke sportu dostanou. U obou pohlaví byly na druhém místě zaznamenány odpovědi – ano, občas se věnuji sportu, a to s počtem 29% u kluků a 38% u děvčat. Z těchto výsledků lze konstatovat, že chlapci mají větší zájem na tom, aby si udrželi svoje tělo v kondici. Tyto údaje mě opět překvapily, protože jsem očekávala, že děvčata se věnují sportu více než chlapci. Vzhledem k současným tlakům moderní společnosti a propagováním krásných štíhlých těl v médiích.

Chlapců, které sport nikdy nebavil a raději si místo toho zapálí cigaretu, bylo 14%. U děvčat tuto odpověď označily jen 3% ze všech. Což je neobvyklé, jelikož poslední výzkumy poukazují na zvýšení počtu dívek kuřáček.

4. Na koho se obrátíš s prosbou o radu v případě důležitého rozhodnutí?

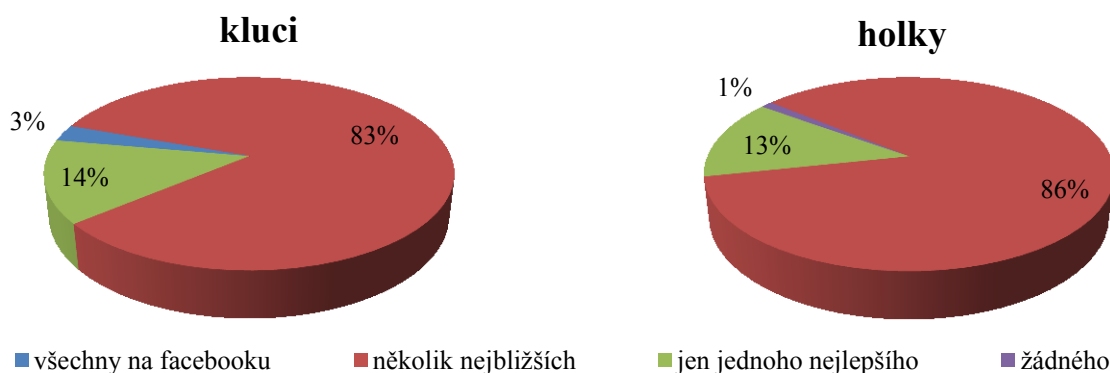

Z grafů u otázky č. 4 jasně vyplývá, že 53% respondentů (obou pohlaví) si nechá poradit od rodičů, pokud jde o důležité rozhodnutí. Tedy více jak polovina studentů se

stále spoléhá na rodiče a jejich názor. Pravděpodobně v rodičích vidí autoritu, která v průběhu života získala více zkušeností, a proto jim může doporučit správné rozhodnutí. Zřejmě se adolescenti prozatím necítí natolik dospělými, aby v tomto případě rozhodli sami a na základě vlastního názoru. Na druhém místě se dospívající obrací na své přátele a až poté se spoléhají sami na sebe.

Z výsledků u této otázky je zcela evidentní, že se stanovená hypotéza nepotvrdila. Jelikož se při rozhodování jak kluci, tak holky stále spoléhají na své rodiče. I přesto, že si rodiče zvolili na místo první, vrstevníci se objevili hned na místě druhém. Tudíž se potvrzuje, že vrstevníci opravdu velkou měrou ovlivňují dospívající. Už vzhledem k tomu, že dali při rozhodování přednost právě vrstevníkům před svým vlastním názorem a rozhodnutím.

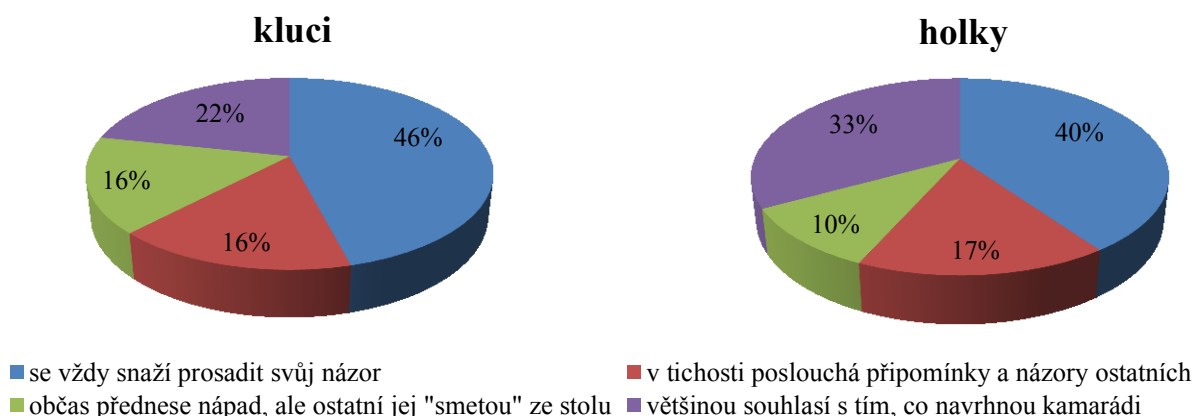
5. Kolik máš opravdových přátel, na které se můžeš spolehnout?

V otázce č. 8 přes 80% dotazovaných uvedlo, že mají jen několik těch nejbližších přátel, na které se mohou opravdu spolehnout. Domnívám se, že si dospívající dostatečně uvědomují, co pro ně představuje opravdové přátelství. Jak je důležité mít dobrého přítele, kterému se mohou kdykoliv svěřit s tím co je trápí a který je neodmítne. Na základě tohoto výsledku lze potvrdit tvrzení teoretiků, a sice že vrstevníci jsou pro dospívající právě v tomto období velmi důležití.

Vzhledem k současnému rozvoji sociálních sítí, jsem očekávala, že určitou roli má pro mladistvé i množství přátel, které mají na facebooku a díky nim možná částečně stoupá jejich atraktivita u ostatních spolužáků. Z výše uvedeného grafu, ale vyplývá, že dospívající nepovažují své známé, které mají na facebooku za opravdové přátele.

6. Při práci v kolektivu se považuješ za osobu, která?

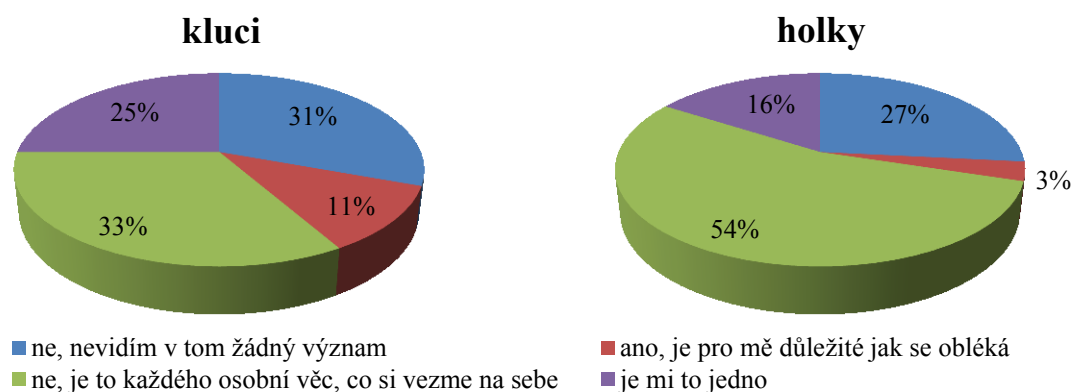

Zatímco v případě důležitého rozhodnutí se dospívající obrací na rodiče, tak při práci v kolektivu mezi svými vrstevníky se vždy snaží prosadit svůj názor. Dokonce procentuálně byla tato odpověď častější u chlapců než u dívek. Hned poté následovala odpověď – většinou souhlasím s tím, co navrhnou kamarádi. Tyto dvě možnosti odpovědí byly studenty zvoleny nejčastěji.

Je zajímavé, že na jedné straně stojí skupina studentů, kteří jsou více dominantní a nebojí se sdělit to, co si myslí. A na druhé straně je skupina těch, kteří raději souhlasí s tím, co navrhnou kamarádi. V tomto případě hraje určitě roli míra sebevědomí každého studenta, a možná i sociální postavení ve skupině. To, co řekne oblíbený jedinec, parta obvykle přijme snáze, než když to sdělí ten neoblíbený.

Názory a připomínky ostatních kamarádů v tichosti poslouchá 16% chlapců a 17% dívek. Přičemž stejný počet chlapců a 10% dívek občas při práci v kolektivu přednesou nějaký nápad, který je ale ostatními odmítnut.

7. Při seznamování s novými přáteli dáváš přednost těm, kteří nosí značkové oblečení?

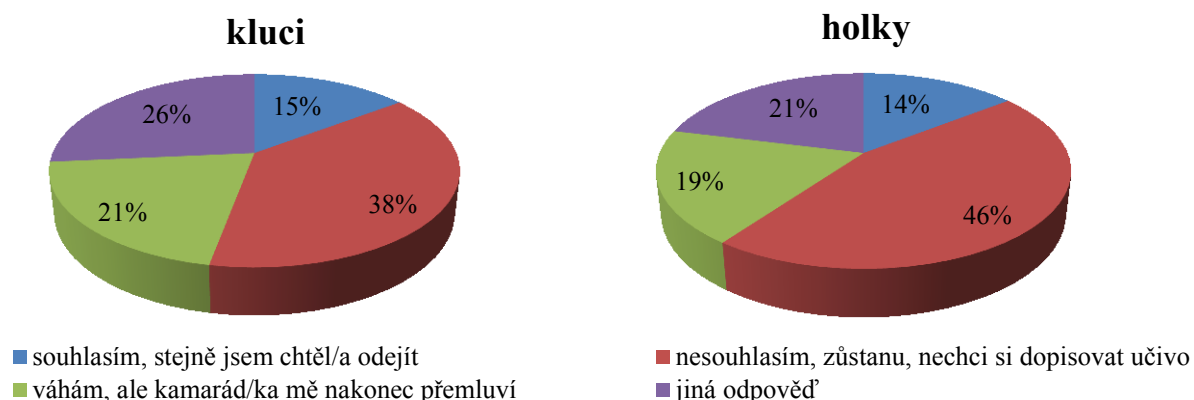

Z otázky č. 7 jasně vyplývá, že pro dospívající nemá význam, zda jejich kamarádi chodí ve značkovém oblečení či ne. Dokonce uvádějí, že je to každého osobní věc, co si vezme na sebe. U chlapců si tuto nejčastější odpověď vybralo 33% a u děvčat 54%. Přitom převážně dívky z města pravidelně navštěvují obchody různých módních značek, kde utrácejí peníze svých rodičů nebo své výdělky z brigád. I když většina dívek chce chodit hezky oblečena, neovlivňuje to jejich vztah k druhým, kteří si to nemohou dovolit.

U druhé odpovědi si dospívající zvolili, že v nošení značkového oblečení nevidí žádný význam. Takto se rozhodlo 31% chlapců a 27% dívek. Lze konstatovat, že si dnešní mládež uvědomuje, že ne vždyšaty dělají člověka, ale záleží také na tom, jak se daný člověk chová.

Na třetím místě se objevila odpověď – je mi to jedno. S procentuální převahou u chlapců 25% a u dívek pouze 16%. A s nejnižším počtem byla zaznamenána odpověď – ano, je pro mě důležité jak se obléká. Zajímavostí je, že tuto odpověď označilo 11% chlapců, ale jen 3% dívek, což opět vyvrací moje osobní tvrzení, že pro dívky je vzhled mnohem důležitější než pro chlapce.

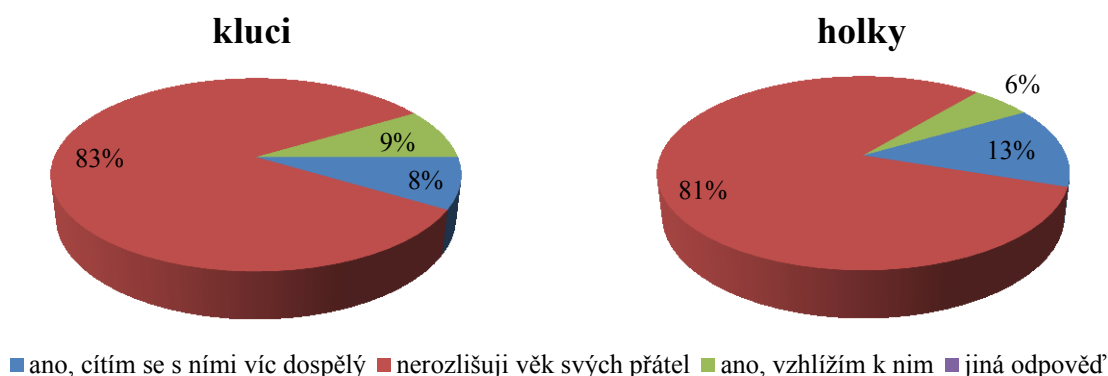
8. Kamarád ti nabídne jít tzv. "za školu", jak budeš reagovat?

Z grafů u otázky č. 8 vyplývá, že 38% chlapců a dokonce 46% děvčat nesouhlasí s nabídkou jít za školu a raději zůstanou ve škole, protože si nechtějí dopisovat učivo. Pak následovala jiná odpověď, u které studenti gymnázia uváděli – záleží na situaci; ne, nikdy nechodím za školu; ano, půjdu, když to bude stát za to; ne, už nechodím za školu. U studentů maturitních oborů se nejvíce opakovala odpověď – podle peněz; podle nálady; nechodím; podle předmětu; podle počtu neomluvených hodin. A studenti učebních oborů napsali - podle nálady a počasí; záleží na situaci. S počtem 21% u chlapců a 17% u děvčat si studenti zvolili odpověď – váhám, ale kamarád/ka mě nakonec přemluví jít za školu. Poslední zvolenou odpovědí bylo: souhlasím, stejně jsem chtěl/a odejít.

Tento graf vykazuje hodnoty, které vystihují přístup dospívajících ke vzdělání. Mnohdy studenti dávají přednost zábavě před studiem, aniž by si uvědomovali, jak je příprava na budoucí povolání důležitá. I přesto skoro polovina studentů dává přednost pobytu ve škole nežli za školou. Zřejmě si uvědomují, že vzdělání je v dnešní době nezbytné a výběr správné kvalifikace taktéž.

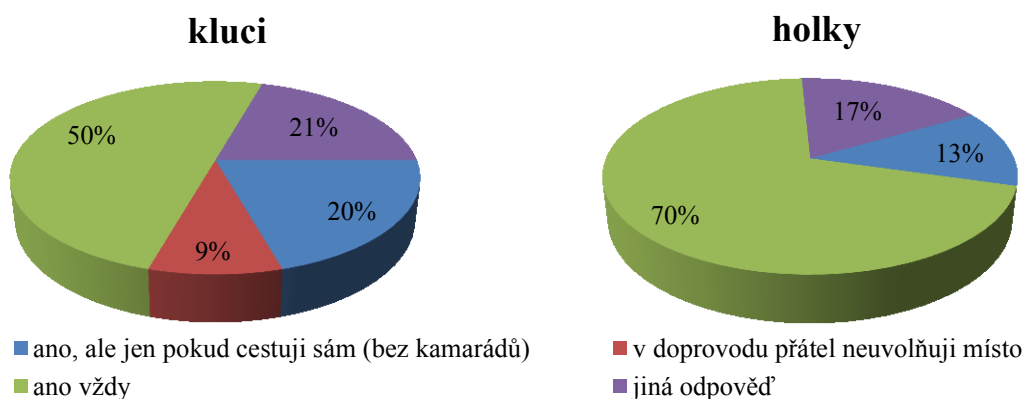
9. Baví tě spíše společnost starších než společnost tvých vrstevníků?

Z grafů u otázky č. 9 jasně vyplývá, že více jak tři čtvrtiny dotazovaných nerozlišují věk svých přátel. Společnost dospívajících však v období dospívání nejvíce a nejčastěji tvoří právě vrstevníci. Při navazování nových vztahů se samozřejmě mohou sprátně i se staršími, ale tento jev není příliš častý. Později, s nástupem do zaměstnání, vznikají nové vztahy na pracovišti, kdy už je věková struktura promíchána. Absolventi si zvykají na nové prostředí, nové povinnosti a kolegy různého věku.

Ve společnosti starších se cítí více dospělými 13% děvčat a 8% chlapců. Pouze 9% chlapců a 6% dívek uvedlo v dotazníku, že ke starším osobám vzhlíží. A jeden student tříletého učebního oboru napsal, že se staršími si víc rozumí.

10. Při cestování autobusem nebo vlakem uvolníš místo staršímu cestujícímu aniž by tě vyzval?

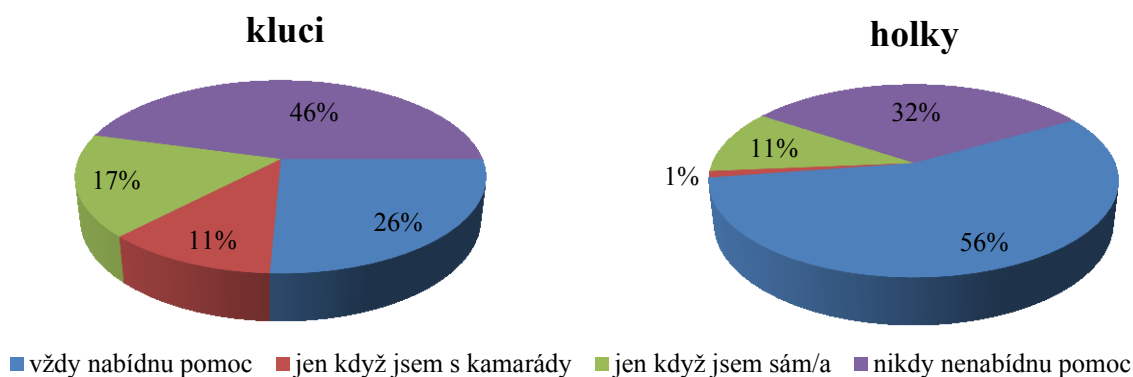
U otázky č. 10 z grafů vyplývá, že polovina dotazovaných chlapců vždy uvolní místo staršímu cestujícímu, u dívek je to dokonce 70%. Na druhém místě studenti uvedli jinou odpověď, která se příliš neodlišovala podle studující školy. Studenti

gymnázia napsali: někdy; jen když si ho všimnu; jen známé z mojí vesnice. Studenti učebních oborů uvedli: někdy; jak komu; když nejsem moc unavená; jen hodně starým lidem; občas. A studenti maturitních oborů odpověděli: jak kdy; občas; podle vzdálenosti; podle únavy; jen nemocným.

Místo staršímu cestujícímu uvolní 20% chlapců a 13% děvčat, ale jen za předpokladu, že cestují sami, bez doprovodu kamarádů. Je zajímavé, že odpověď „v doprovodu přátel neuvolňuji místo“ si vybralo 9% chlapců, ale žádná dívka.

Výsledky tohoto grafu mě potěšily, protože převážná většina mladistvých si uvědomuje, že je slušností uvolnit místo staršímu cestujícímu, aniž by tato informace musela být vyvěšena v každém dopravním prostředku.

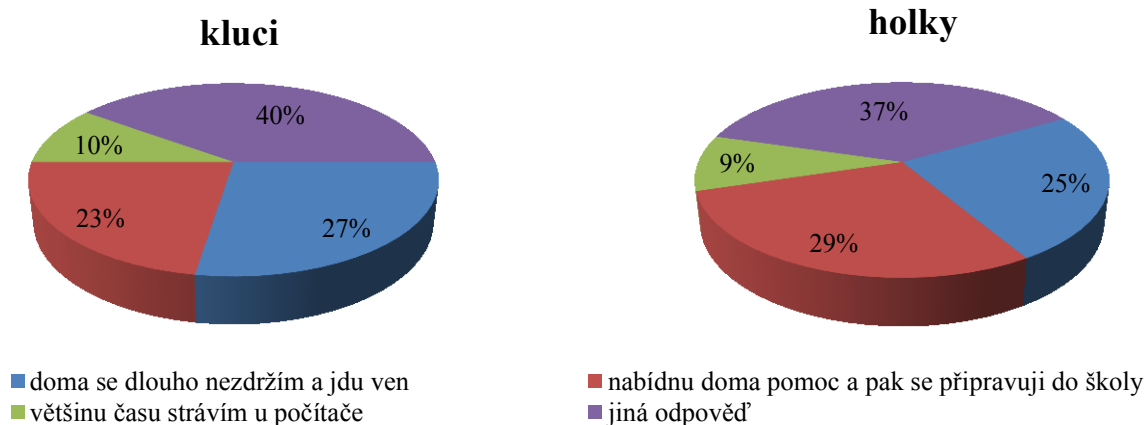
11. Při cestě po ulici potkáš nedaleko od vašeho domu sousedku, která nese těžký nákup. Jak zareaguješ?

U otázky č. 11 jsou odpovědi chlapců a dívek odlišné. Zatímco 46% chlapců nejčastěji zvolilo odpověď – nikdy nenabídnu pomoc, tak 56% dívek si vybralo tvrzení úplně opačného významu a to – vždy nabídnu pomoc. Čtvrtina chlapců vždy nabídne pomoc a naopak 32% dívek nikdy nenabídne pomoc. Někteří chlapci, respektive 11% z nich nabídnou pomoc, jen když jsou s kamarády. Možná za účelem, aby na ně udělali dojem. Zato u dívek se jen 1% rozhoduje, zda pomoci za přítomnosti kamarádů. A poslední možnou odpověď – pomohu jen když jsem sám/a si vybralo 17% chlapců a 11% dívek.

V tomto případě je evidentní, že dívky více soucítí s ostatními a snaží se i více pomáhat druhým. Možná je tato vlastnost podmíněna i rozumovou vyspělostí. Obecně však platí, že ženy jsou více zaměstnány v organizacích pomáhajících sociálně slabým. A tudíž pomáhají bližnímu častěji než muži.

12. Jak probíhá tvoje typické odpoledne po návratu ze školy?

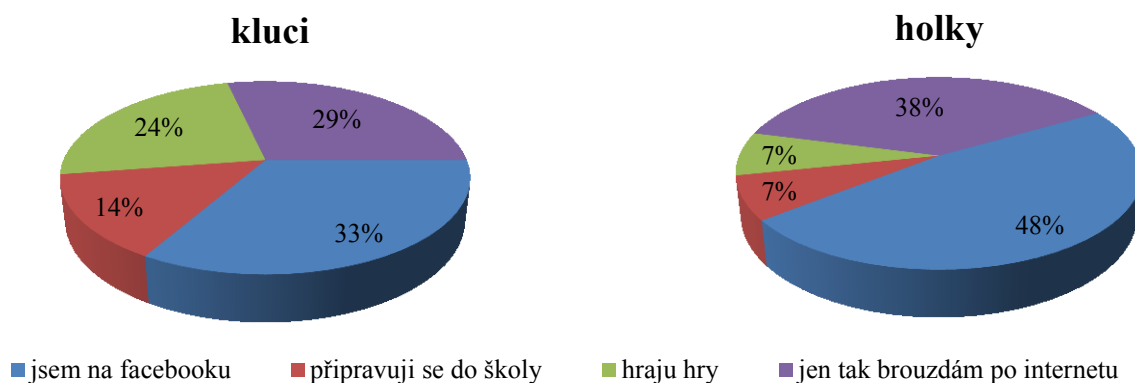

U otázky č. 12 si 40% chlapců a 37% dívek vybralo možnost - jiná odpověď. U obou pohlaví převažovaly odpovědi: sport, příprava do školy, domácí práce, spánek, brigáda, zájmy. Z těchto výsledků mě překvapilo, že se v odpovědích docela často objevoval spánek, a to bez ohledu na to, zda se jedná o studenty gymnázia či střední školy. U ostatních aktivit nejsou viditelné odlišnosti vzhledem k typu školy.

Na druhém místě si dívky vybraly odpovědi – nabídnu doma pomoc a pak se připravuji do školy s počtem 29%. Tato aktivita se od dívek předpokládá, jelikož si více rozumí s maminkou a při společné práci mají možnost si povykládat. Naopak kluci na druhém místě upřednostnili, že se doma příliš dlouho nezdrží a jdou ven. Na třetím místě se objevily stejné odpovědi jako na druhém, akorát se u jednotlivých pohlaví vyměnily.

A nejméně zvolenou odpovědí bylo, že většinu času stráví dospívající u počítače. Tuto odpověď si vybralo 10% chlapců a 9% dívek. Domnívám se, že do této skupiny respondentů by mohli patřit studenti, kteří nemají mnoho přátel, více se pohybují v ústraní od ostatních, mají povahu introverta, příliš se neprojevují při práci v kolektivu, a proto se raději zdržují doma.

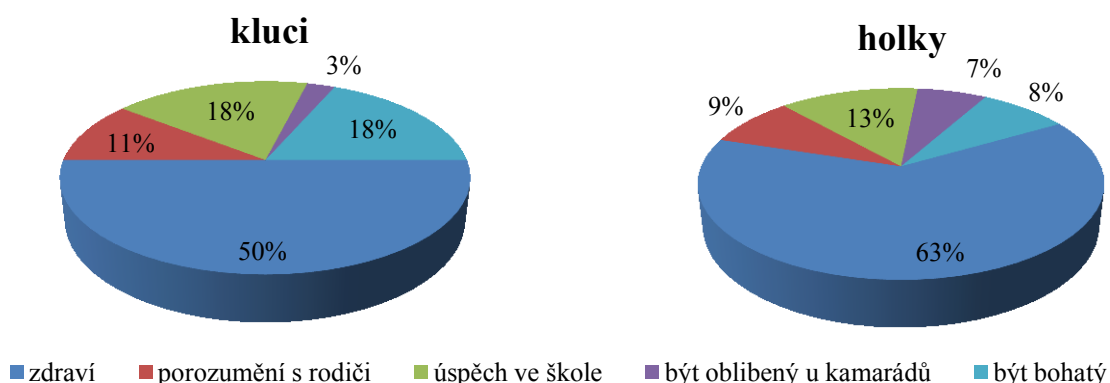
13. Jak nejčastěji trávíš čas u počítače?

U otázky č. 13 z grafů vyplývá, že nejvíce studentů tráví svůj volný čas u počítače na facebooku. Celkem 33% chlapců a 48% dívek. Druhým nejčastějším způsobem je brouzdání po internetu, což uvedlo 29% chlapců a 38% dívek. Překvapilo mě, že 14% chlapců se na počítači připravuje do školy, na rozdíl od dívek, kterých je o polovinu méně. Dále 24% chlapců a 7% dívek uvedlo, že na počítači hrají hry.

V dnešní době je počítač nedílnou součástí každé domácnosti, a proto si ani dospívající neumí představit být bez něj. Podle finanční situace rodiny už někteří studenti vlastní i svůj notebook a mnohdy jej nosí i do školy, aby si zkrátily volný čas o přestávce. Jindy jej považují za nezbytnou školní pomůcku dnešní doby. Neboť ruční zapisování poznámek je už nebaví, a pokud zrovna není přednáška učitele zajímavá, tak proč by nemohli zkontrolovat něco zajímavějšího na internetu. Studenti si na počítač tolik zvykli, že většinu domácích úkolů v podobě slohových prací vypracovávají právě na nich. A zároveň si nemusí lámat hlavu se složitým přemýšlením, protože internet jim poskytuje nepřehledné množství informací, stačí si jen vybrat.

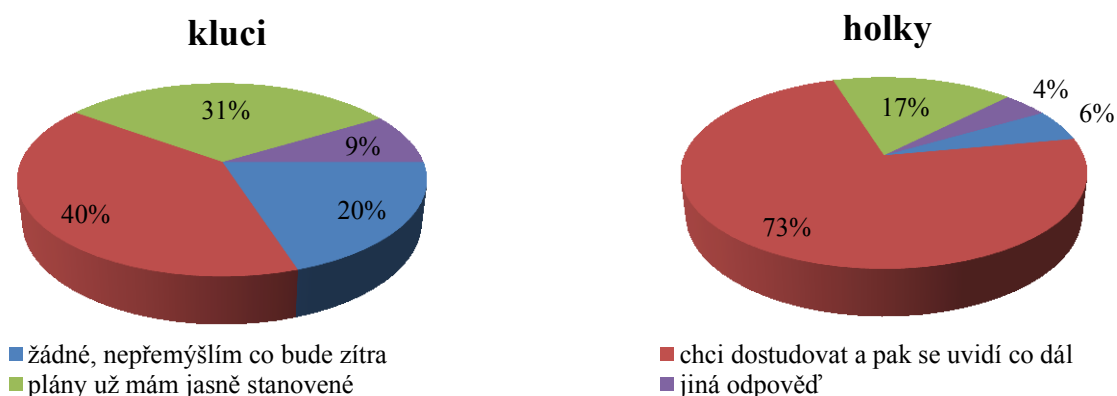
14. Co si přeješ ze všeho nejvíce?

Z grafů u otázky č. 14 vyplývá, že polovina chlapců a 63% dívek si ze všeho nejvíce přeje zdraví. Následně si zvolili mít úspěch ve škole v poměru 18% chlapců a 13% dívek. Chlapci by chtěli současně být bohatí a mít úspěch ve škole. Několik studentů by si přálo porozumění s rodiči a pouze malá skupinka adolescentů by chtěla být oblíbená u kamarádů.

Stejně tak jako z grafu u otázky č. 1, tak i v tomto případě vyplývá, že zdraví je pro dospívající na prvním místě. Doufám, že toto přesvědčení jim vydrží i nadále a podle toho budou také o své zdraví pečovat.

15. Jaké máš plány do budoucnosti?

Z otázky č. 15 vyplývá dominantní rozhodnutí dívek, že na prvním místě je pro ně dostudovat a pak se uvidí, co bude dál. Takto se rozhodlo 73% z nich. U chlapců se na prvním místě také objevila tato odpověď, ale vybralo si ji pouze 40%.

Zatímco 31% chlapců už má plány do budoucnosti jasně stanovené tak u dívek se pro stejnou odpověď rozhodlo jen 17%. Taktéž z grafů vyplývá, že 20% mužského pohlaví nepřemýšlí nad tím, co bude zítra. U dívek tuto odpověď označilo jen 6%.

Jedna ze studentek gymnázia by si přála dostat se na vysokou školu. Student učebního oboru by si přál zajistit svou rodinu a studentka téže školy by chtěla mít práci a přítele. Jeden ze studentů maturitních oborů uvedl, že by si přál stát se slavným porno hercem.

4.3 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ

S přihlédnutím k jednotlivým otázkám je evidentní, že se stanovená hypotéza nepotvrdila. Z celkových výsledků vyplývá, že pokud se jedná o důležité rozhodnutí, raději se dospívající obrací na rodiče. Domnívám se, že skoro všichni dotazovaní stále žijí s rodiči a tím pádem pro ně nejlivnější autoritu představují právě rodiče. I přesto, že průměrný věk respondentů byl 18 let, nejsou ještě natolik vyspělí, aby se už sami rozhodovali. Míra vlivu rodičů je v tomto věku stále ještě markantní.

Naopak, jestliže se dospívající pohybují v kolektivu svých vrstevníků a mají vyjádřit svůj názor, tak část z nich tak opravdu činí. Tím mám na mysli ty dominantní jedince s dostatečně rozvinutým sebevědomím. Na opačné straně stojí ti slabší, kteří raději souhlasí s názorem kamarádů. A poslední skupinou jsou jedinci, kteří převážně mlčí a v tichosti poslouchají, co vymyslí ostatní. Důležitou roli zde má individualita každého jedince, protože jinak se chová extrovert a jinak introvert. Obecně platí, že v tomto období mezi sebou jednotliví vrstevníci „bojují“ protože se chtějí prosadit.

Z výsledků je patrné, že vrstevníci velkou měrou ovlivňují dospívající, ale rovněž lze vyvodit, že pokud chtějí, tak si svůj názor prosadí a dokážou odmítnout kamaráda. Příkladem je jedna z otázek, kdy kamarád nabídne spolužákovi jít za školu. S největším počtem odpovědí bylo zaškrtnuto, že student raději zůstane ve škole, protože si nechce dopisovat probrané učivo. Tedy preferuje vzdělání místo případné zábavy.

Dle mého názoru se hodnotový žebříček dospívajících vyvíjí správným směrem. Nacházejí se na prahu dospělosti a uvědomují si, jaké hodnoty jsou v životě důležité. Být zdravý, mít přátele a lásku jsou pro ně tři nejdůležitější hodnoty. Mezi jejich přání patří znovu zdraví, úspěch ve škole, porozumění s rodiči a kluci by také chtěli být bohatí. Zároveň si uvědomují, že pomáhat lidem ve svém okolí je také důležité. Ať už se jedná o sousedku s těžkým nákupem, či pomoc rodičům v domácnosti.

Z hlediska jednotlivých škol byly názory a postoje dospívajících velmi podobné. Ani jejich hodnotový žebříček se příliš neodlišoval. Jediné, v čem spatřuji rozdíl, je, že studenti na vesnici preferují jiný způsob trávení volného času než studenti ve městě, a tím se odlišovali.

Domnívám se, že dnešní mládež není tak „zkažená“ jak se v médiích publikuje. Naopak výsledky výzkumu mě překvapily. Zároveň přiznávám, že jsem byla ovlivněna tím, co sama vidím v médiích, jelikož jsem předpokládala, že výsledky z výzkumu

budou mít spíše negativní charakter. Chtěla bych shrnout, že dnešní mládež si uvědomuje co je správné a jaké hodnoty jsou ty dobré, kterých by se měli držet. I když ještě pořád u nich mají rozhodující slovo rodiče a hned za nimi vrstevníci tak nebude trvat dlouho a už se začnou spoléhat pouze sami na sebe.

Co se týká budoucnosti, tak většina z nich nad tímto tématem prozatím nepřemýšlí. Nejprve chtějí dokončit školu a pak se uvidí, jakým směrem se budou dál ubírat. Překvapilo mě, že dívky nechávají své budoucnosti volný průběh, zatímco třetina chlapců už má své plány do budoucnosti jasně stanovené. Ať je to jakkoliv, období dospívání by si měli užít, neboť na ně budou ještě dlouho vzpomínat.

ZÁVĚR

V teoretické části této bakalářské práce byly popsány jednotlivé pojmy na základě studia uvedené literatury. Nejprve bylo vymezeno období dospívání, které je tvořeno tělesnými a psychickými změnami. Tato kapitola se současně zabývá i sebeuvědomováním si vlastního já, které se v tomto období dotváří. Dále byly popsány faktory ovlivňující hodnotový žebříček dospívajících. Těmi nejvýraznějšími jsou především rodina, vrstevníci a škola. V práci jsem také nastínila společnost vrstevníků a adolescentů. Respektive postavení, sociální role a vztahy chlapců a dívek, kteří se střetávají uvnitř nějakého kolektivu, i s ohledem na pozici jednotlivce ve skupině.

Obsahem praktické části byl pak výzkum provedený na dvou středních školách. Jednou z nich byla Základní škola a gymnázium v Konici a druhou Střední zemědělská škola v Olomouci. Zjišťování potřebných dat bylo provedeno formou dotazníků. Předmětem výzkumu bylo zjistit, do jaké míry je utváření hodnotového žebříčku dospívajících ovlivňováno vrstevníky.

I přesto, že se stanovená hypotéza nepotvrdila, bylo zjištěno, že dospívající preferují hodnoty pro toto období charakteristické. Otázkou však zůstává, zda si opravdu uvědomují, co představuje konkrétní hodnota, nebo mají tento pojem spojený se symbolem něčeho uznávaného, a proto si jej zvolili. Jelikož například hodnota zdraví, která s výraznou převahou zvítězila, poněkud neodpovídá situacím, které se nám naskýtají při pohledu na skupinky kuřáků před školami.

Výsledky výzkumu ukazují, že nejčastějším způsobem trávení volného času dospívajících je pobyt venku s kamarády, dále preferují brouzdání po internetu, kde navštěvují především sociální sítě. Na rozdíl od intenzivního věnování se nějakému sportu. Potvrzuje se tedy, že postupnému vývoji moderní techniky se přizpůsobuje i mladá generace, neboť i nároky na dnešní potřebnou kvalifikaci se zvyšují.

Zpracování bakalářské práce mi poskytlo mnoho nových zkušeností, které se společně s vyhodnocenými výsledky pokusím předat dál k dalšímu uplatnění. Zároveň budou zaslány i školám, které mi umožnily tento výzkum provést.

RESUMÉ

Ve své práci jsem se zabývala hodnotovým žebříčkem dospívajících s přihlédnutím k jejich vrstevníkům a faktorům, které ovlivňují utváření tohoto systému. Celá práce je rozdělena do čtyř kapitol. Jednotlivé kapitoly z teoretické části jsou ukončeny dílčím závěrem. Praktická část je zakončena shrnutím výsledků.

Úvodní kapitola se věnuje období dospívání a změnám, ke kterým v těle adolescenta dochází. Druhá kapitola se zabývá faktory ovlivňujícími dospívajícího vzhledem k jeho vývoji a hodnotám. Následná část popisuje společnost vrstevníků a adolescentů, jejíž součástí je i porovnání vztahů mezi chlapci a dívkami a jaké postavení zaujímá jednatel uvnitř kolektivu.

V praktické části je uvedeno seznámení se středními školami, které se podílely na výzkumu. Předmětem výzkumu bylo zjištění vlivu vrstevníků na hodnotový žebříček dospívajících. Výsledky výzkumu byly zpracovány graficky.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá vývojem adolescenta v období dospívání, s podrobnějším zaměřením na tělesné a psychické změny, a sebeuvědomování si vlastního já. Popisuje jednotlivé faktory, které ovlivňují utváření hodnotového žebříčku dospívajících, z nichž nejvýraznější podíl má rodina, vrstevníci a škola. Dále se zaměřuje na společnost vrstevníků a adolescentů a vztahy vznikající mezi chlapci a dívkami. Zároveň vymezuje postavení jednotlivce uvnitř kolektivu spolužáků. Jednotlivé kapitoly jsou zakončeny dílčím závěrem. Součástí praktické části je výzkum vlivu vrstevníků na hodnotový žebříček dospívajících, který byl proveden formou dotazníku na gymnázium a střední škole.

Klíčová slova

Adolescence, dospívání, identita, hodnoty, hodnotová orientace, mládež, názor, osobnost, postoj, psychický vývoj, rodiče, rodina, sebehodnocení, sebepojetí, tělesný vývoj, vliv, vrstevníci, vztahy.

Abstract

My graduation work deals with development of adolescent in the time of growing up with focus on physical and psychological changes and self-awareness. There are described the particular factors that influence formation of the adolescent value chain. The most significant share of values has family, peers and school. The next focuses on the adolescents and peers and emerging relationships between boys and girls. Simultaneously it is also defined the position of individual within a group of classmates. In a practical part there is the influence research of the peers to values of adolescents which was conducted through a questionnaire at the grammar school and secondary school. Every chapter is finished by the own end.

Key words

Adolescence, identity, values, value orientations, youth, opinion, personality, attitude, mental development, parents, family, self-evaluation, self-concept, physical development, influence, peers, relationships.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČÁP, J. Psychologie pro učitele. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. ISBN: 14-652-80.

DOŇKOVÁ, O., NOVOTNÝ, J. S. Vývojová psychologie pro sociální pedagogy. Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

GODDETOVÁ, T. E., Umění jednat s dospívajícími. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISBN: 80-7178-492-3.

HELIS, Z., Pojetí žáka a perspektivy osobnosti. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.

KOHOUTEK, R., Osobnost a sebepoznání studentů. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 1998. ISBN: 80-7204-087-1.

KON, S. I., Hledání vlastního já. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988.

KON, S. I. Kapitoly z psychologie dospívání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN: 14-233-86.

KUČEROVÁ, S. Člověk, hodnoty, výchova. ManaCon Prešov, 1996. ISBN 80-85668-34-3.

LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., Vývojová psychologie. Gradapublishing, spol. s r.o., dotisk 1999. ISBN: 80-7169-195-X.

MACEK, P., Adolescence. Praha: Portál s.r.o., 2003. ISBN: 80-7178-747-7.

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Sociologické nakladatelství, Praha 1997. ISBN 80-85850-24-9.

ORVIN, G. H., Dospívání kniha pro rodiče. Praha: GradaPublishing spol. s r. o., 2001. ISBN 80-247-0124-3.

SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Nakladatelství Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie I. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008. ISBN: 978-80-246-0956-0.

Internetové zdroje:

http://www.gymnazium-konice.cz/Konice_soubory/uvod.htm

<http://www.psychotesty.psyx.cz/texty/adolescence.htm>

PŘÍLOHA

Příloha č. 1: **DOTAZNÍK**

Věk:

Pohlaví:

- 1) Které z těchto hodnot jsou podle tebe a pro tebe v životě nejdůležitější? (seřad' je od nejdůležitějších po méně důležité.)

Zdraví	
Peníze	
Práce	
Přátelství	
Láska	
Sebedůvěra	

- 2) Jak trávíš svůj volný čas?

- a) převážně u počítače
- b) navštěvuji různé zájmové kroužky
- c) kdekoliv venku s kamarády
- d) jiná odpověď

- 3) Věnuješ se nějakému sportu, aby sis udržel svoje tělo v dobré kondici?

- a) ano, pravidelně se věnuji sportu
- b) ne, sport mě nikdy nebavil, raději si zapálím cigaretu
- c) zřídka kdy se k tomu dostanu, mám jiné zájmy
- d) ano, občas si chodím zacvičit

- 4) Na koho se obrátíš s prosbou o radu v případě důležitého rozhodnutí?

- a) na rodiče
- b) na přátele
- c) spoléhám se sám na sebe
- d) na učitelku

- 5) Kolik máš opravdových přátel, na které se můžeš spolehnout?
- a) všechny, které mám na facebook
 - b) několik, těch nejbližších
 - c) jen jednoho nejlepšího kamaráda/kamarádku
 - d) žádného
- 6) Při práci v kolektivu se považuješ za osobu, která?
- a) se vždy snaží prosadit svůj názor
 - b) v tichosti poslouchá názory a připomínky ostatních
 - c) občas přednese nějaký nápad, ale ostatní jej většinou „smetou ze stolu“
 - d) většinou souhlasí s tím, co navrhnou kamarádi
- 7) Při seznamování s novými přáteli dáváš přednost těm, kteří nosí značkové oblečení?
- a) ne, nevidím v tom žádný význam
 - b) ano, je pro mě důležité jak se obléká
 - c) ne, je to každého osobní věc, co si vezme na sebe
 - d) je mi to jedno
- 8) Kamarád ti nabídne jít tzv. „za školu“, jak budeš reagovat?
- a) souhlasím, stejně jsem chtěl/a odejít
 - b) nesouhlasím, raději zůstanu ve škole, nechci si pak dopisovat probrané učivo
 - c) váhám, ale kamarád/ka mě nakonec přemluví
 - d) jiná odpověď.....
- 9) Baví tě spíše společnost starších než společnost tvých vrstevníků?
- a) ano, cítím se s nimi více dospělý
 - b) nerozlišuji věk svých kamarádů
 - c) ano, vzhlížím k nim
 - d) jiná odpověď.....

- 10) Při cestování autobusem nebo vlakem uvolníš místo staršímu cestujícímu aniž by tě vyzval?
- a) ano, ale jen za předpokladu, že cestuji sám (bez přítomnosti kamarádů)
 - b) v doprovodu přátel zásadně neuvolňuji místo druhému
 - c) ano, vždy
 - d) jiná odpověď
- 11) Při cestě po ulici potkáš nedaleko od vašeho domu vaši sousedku, která nese velké tašky s nákupem. Jak zareaguješ?
- a) vždycky nabídnu pomoc
 - b) jen když jsem s kamarády
 - c) jen když jsem sám
 - d) nikdy nenabídnu pomoc
- 12) Jak probíhá tvoje typické odpoledne po návratu ze školy?
- a) doma se příliš dlouho nezdržím a jdu ven s kamarády
 - b) nabídnu rodičům pomoc s domácími pracemi a pak se připravuji do školy
 - c) většinu času strávím surfváním na internetu
 - d) jiná odpověď.....
- 13) Jak nejčastěji trávíš čas u počítače?
- a) komunikuji s přáteli přes facebook
 - b) připravuji si úkoly do školy
 - c) hraju hry
 - d) jen tak brouzdám po internetu
- 14) Co si přeješ ze všeho nejvíce?
- a) zdraví
 - b) porozumění s rodiči
 - c) úspěch ve škole
 - d) být oblíbený mezi kamarády
 - e) být bohatý

15) Jaké máš plány do budoucnosti?

- a) žádné, nepřemýšlím nad tím, co bude zítra
- b) chci dostudovat a pak se uvidí co dál
- c) plány do budoucnosti mám už jasně stanovené
- d) jiná odpověď.....